

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1 | 2023

„Přál bych Rusínům, aby byli na Ukrajině uznáni jako národnost,“ říká režisér Zdeněk Tyc | Juraj Jakubisko se hlásil k Rusínům | Jak se slavily Velikonoce na Podkarpatsku | Budování justice | Sté výročí Jana Horala | Tělovýchova a sport za první republiky | Portrét Augustina Vološina | Každý den jeden krok pro důstojný život

Inspirativní vzpomínání

Na předvánoční setkání koncem loňského roku v Domě národnostních menšin přinesli někteří naši členové fotografie z Podkarpatska. Při prohlížení starých snímků jsem si znovu uvědomila, jak velkou cenu mají takové obrázky i písemné paměti. Pro někoho je to osobní památka, připomínka rodinných tradic, ale i jsou hodnotné i obecně - jako vzácné střípky mozaiky, z nichž se skládají „velké“ dějiny.

Je-li tématem Podkarpátí, mají skoro vždycky širší význam, neboť jsou dokladem dvou desetiletí společné historie. Fotografie a drobné předměty, stejně jako třeba písemně zaznamenané osobní vzpomínky, nepřinášejí jen pouhé nostalgické návraty k minulým časům, ale dokážou posílit a povzbudit. Vedou k zamyšlení, kolik je za nimi plodně prožitých let, kolik dobře vykonané práce, úspěchů, které se neztratily ani po desetiletích.

Na Podkarpatské Rusi o tom svědčí budovy, silnice, či mosty postavené za první republiky, které stále slouží, a rovněž základy demokratického systému, zdánlivě neviditelné, které tam republika začala budovat. Bohužel, úsilí nadlouho přerušila válka a poté sovětský režim, ale po jeho pádu mohla svobodná Ukrajina navázat na někdejší demokratické tradice. (A věříme, že po ukončení ruské agrese a ničivé války bude demokracii dál posilovat!) Inspirativní podněty může přinést i ohlédnutí za životním příběhem válečného veterána, podnikatele a mecenáše umění a vědy Jana Horala. Nebo připomenutí plodného čtvrtstoletí užhorodského Klubu TGM. Předseda Ivan Latko bude našim hostem letos v dubnu, pohovoří hlavně o současné situaci své země. Podkarpatský region také čelí ruskému útoku, i když tam nedopadají rakety.

Budeme rádi, když naše texty, věnované historii či významným osobnostem přinesou čtenářům nejen zajímavé poznatky a vědomí hrdosti na kvalitní počiny minulosti, ale i povzbuzení a inspiraci.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Výkonný výbor Společnosti přátel Podkarpatské Rusi zve členy na ČLENSKOU BESEDU VE STŘEDU 26. DUBNA 2023 V 16,30 HODIN v kavárně Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3.

Program:

- Zpráva o činnosti, plán pro příští období, volba výkonného výboru
- Beseda s Ivanem Latkem, předsedou Užhorodského klubu TGM o současné situaci na Podkarpatsku a činnosti Klubu

Foto Česká televize

Záběr z filmu Podkarpatské Rusínsko

Každému bych přál, aby se tam jel podívat

Renomovaný režisér ZDENĚK TYC je podepsán pod řadou hraných filmů, dokumentů i televizních pořadů; např. Vojtěch, řečený sirotek, Smradi, Jako nikdy, Před namířenou zbraní, nebo portréty osobností v cyklu 13. komnata. Pro Českou televizi natočil vynikající dokumentární snímek PODKARPATSKÉ RUSÍNSKO, který měl premiéru na sklonku loňského roku. (Psali jsme o něm v minulém čísle PR.) V rozhovoru nám pověděl o vzniku filmu a zkušenostech z natáčení.

Co vás přivedlo k záměru natočit dokument o Podkarpatsku?

To téma se mi líbilo odmalička, protože jako zvědavý chlapec jsem ve škole zjistil, že kdysi byly jiné mapy republiky. Všiml jsem si, že vypadala jako housenka nebo jezevčík. Zajímal jsem se, jak to asi tehdy bylo. A tak jsem se na Podkarpatsko vydal na výlet už někdy v devadesátých letech. Tehdy jsem ještě neměl žádné plány, co tam budu dělat. Až později jsem zjistil, že je to nosné téma a v České televizi naléhal, že by se mohl natočit film. Velký zájem ale o to nebyl. Pak nám trochu nahrálo, že televize hodně slyší na výročí, a když

bylo výročí naší státnosti, kývli, že by to přicházelo v úvahu. (Původně si mysleli, že Podkarpatská Rus byla spojena s Československem už v roce 1918, i když se to stalo až o rok později.)

Vybral jste si skvělého průvodce zemí i dějinami - profesora Jana Rychlíka. Téma dobře zná, napsal o dějinách Podkarpatska i knížku.

Když jsem pátral, o koho bych se opřel, dostal jsem tip právě na pana profesora Rychlíka. Byla to opravdu šťastná volba a šťastné setkání. Pan profesor přednáší na Karlově univerzitě a taky na vysoké škole v Liberci.

Pokračování na straně 3

Zveme vás na výstavu fotografií NORBERTA TAPPERTA and VIEV VARGOVÉ Blízké stretnutie ruského druhu v galerii Domu národnostních menšin Praha 1, Vocelova 3.

VERNISÁŽ V ÚTERÝ 18. DUBNA 2023 V 18 HODIN. ÚVODEM ZAHRAJE SKUPINA PEKELNÍ KONĚ

Festival kultur v Doxu

V Centru současného umění DOX v pražských Holešovicích se koncem loňského roku uskutečnila ojedinělá akce nazvaná Festival kultur. Už jsme o ní informovali v posledním loňském čísle PR, nyní se vracíme s několika podrobnostmi. „Vánoční besídka, představení, taškařice čili maškarní bál“ – tak zněla upoutávka pořadatele (revue Babylon). Maškarní bál to ovšem nebyl; hrála sice příjemná hudba, vládla dobrá nálada, v závěru se tančilo, ale šlo i o vážné, byť příjemné a pohodové setkání. Vyvrcholila jím série literárních večerů věnovaných kultuře národnostních menšin.

Jeden z pořadů série v r. 2021 představil v Knihovně Václava Havla také ruskou kulturu. Jak jsme tehdy informovali, byl to vydařený večer. Zdařil se rovněž prosincový Festival kultur. Představil se na něm náš spolek a rusínská menšina, v Doxu jsme měli stůl s knihami a časopisy; o naše publikace byl značný zájem.

Prohlášení účastníků Festivalu kultur k okupaci Ukrajiny

My – ať už jako pamětníci nebo potomci těch, kteří byli v minulosti vystaveni kulturní, sociální nebo politické diskriminaci či šikaně ze strany státních institucí z důvodů svého původu nebo politického či náboženského přesvědčení...

My, kterým různé režimy v různých dobách zakazovaly vlastní jazyk nebo jen knihy, brali nám naši víru a nutily nám cizí kulturu, překrucovaly historii, učily nás nesmysly a lži, chtěly nás vytrhnout z kořenů vlastní kultury a tradic, zbavit nás paměti, a tím i vlastní identity, aby z nás mohly udělat jiné lidi k obrazu svému...

Důrazně protestujeme proti agresi Ruské federace vůči jeho menšímu sousedovi, jako kdyby suverénní země Ukrajina byla nějaká odbojná ruská kolonie. Ukrajinci jsou plnoprávný národ. S vlastním jazykem, kulturou a dějinami jsou součástí světového společenství národů. Žádná vnější moc nemá právo jejich svébytnost omezovat, jakkoli zasahovat do vnitřních záležitostí Ukrajiny. O podobě své existence mohou rozhodovat výhradně sami Ukrajinci.

Důrazně protestujeme proti brutálnímu násilí a primitivní snaze vnutit svobodně Ukrajině ruskou kulturu, světónázor a způsob myš-

Dalšími „menšinovými“ hosty byli Romové, Ukrajinci a Sámové; posledně jmenovaní jsou ojedinělým etnikem, které v Česku jako národnost samozřejmě nežije, má domov na severu Finska, Norska, Švédska a Ruska. U nás je známe spíše pod označením Laponci. Pořadatelé je pozvali jako vzácné hosty, neboť chtěli představit jejich původ, nesnadné prosazování Sámů – což mají společné s řadou „našich“ národnostních menšin –, a upozornit na nepřehlednou známou svébytnou kulturu. Malá, tříčlenná skupinka sámských folkloristů se sympaticky uvedla neobvyklými kroji, zajímavým vyprávěním i originální hudbou. Příjemné obohacení programu. V průběhu večera dále pohovořil romský publicista a spisovatel Patrik Banga, autor knihy Skutečná cesta ven, ukrajinka Lenka Víchová, dostali jsme slovo i my. Na pódium pak vystoupilo několik příslušníků národnostních menšin – úspěšných autorů literární soutěže Babylonu, kteří napsali své refle-

xe na téma „Typický Čech“. Z festivalového večera bylo odesláno Prohlášení účastníků k válce na Ukrajině, pod něž se podepsali přítomní zástupci menšin.

V závěrečné části programu hrály k poslechu i tanci kapely Chleba se salámem a Motovidlo. A bylo fakt veselo. **ap**

lení... Nutit jiného být někým, kým být nechce, je zločin. Ruská snaha vydávat v rámci ruské imperiální nostalgie Ukrajince za Rusy a ukrajinské území za ruské, navíc s pomocí tanků a raket, není jen imperiální zvrácenost, pozůstatek z doby 19. století. Především vykazuje všechny znaky zločinu genocidy. Vyzýváme všechny svobodné národy světa, aby nepolevovaly v obraně svébytné a plnoprávné existence Ukrajiny. Naše nynější problémy vyvolané ruskou agresí nejsou nic v porovnání s tím, co musí vytrpět lidé na východě Evropy. Ukrajinci nejsou a nikdy nebudou Rusové. Ukrajina není a nikdy nebude Rusko.

Praha, 3. prosince 2022 v Centru současného umění DOX

Lenka Víchová, šéfredaktorka časopisu Ukrajinský žurnál, Marit Anne Hauan, kulturoložka při Polárním museu University v Tromsø, Agáta Pilátová, publicistka, editorka časopisu Podkarpatská Rus, Jáchym Topol, programový ředitel Knihovny Václava Havla, Leoš Válka, ředitel Centra pro současné umění DOX, Dana Němcová, socioložka a bývalá mluvčí Charty 77, Břetislav Rychlík, scénárista a režisér, Petr Placák, šéfredaktor revue Babylon (K prvním signatářům se na místě přidali další.)

KRÁTCE

* **17. Světový kongres Rusínů** se bude konat 17. - 19. srpna 2023 v Novém Sadu v Srbsku. Jednání i další kongresové akce se uskuteční na tamní univerzitě. Zájemci, kteří se chtějí rokování Rusínů z celého světa účastnit, se mohou přihlásit na kontaktní adresu SPPR nejpozději do poloviny května letošního roku.

* Děkujeme členům SPPR, kteří rádně zaplatili **členské příspěvky** za loňský rok, i těm, kdo poslali úhradu již i za rok letošní. Zároveň prosíme, abyste na platbu nezapomínali; bez členských příspěvků bychom nemohli fungovat, pořádat akce ani vydávat časopis. Číslo našeho účtu je 129 39 111/0100, pro platbu složenkou platí stále adresa Společnosti: SPPR, Dům národnostních menšin, 120 00, Praha 2, Voceľova 3.

* Na sklonku roku jsme se sešli v kavárně Domu národnostních menšin na **předvánočním setkání** (14. 12. 2022). Členové SPPR a další přátelé si u sklenky vína

a drobného občerstvení neformálně popovídali, vzpomínali, vyprávěli příběhy ze života a návštěv (nejen) na Podkarpatsku. Tématem byla samozřejmě i ruská agrese na Ukrajině a pomoc uprchlíkům.

* **„Odebírejte a čtete časopis Podkarpatská Rus!“** vyzývá z Izraele rabín Jicchak Seifert. Píše to na serveru facebookové skupiny **Čechoslováci**, kterou založil a léta provozuje. K výzvě přidal i repro jednoho z posledních čísel. Skupina Čechoslováci, k níž jsme se už před časem rádi připojili, si všimá našeho periodika i aktivit SPPR častěji, upozorňuje na zajímavé články a na dálku nás zdraví. Je to podnětné i milé, moc za to děkujeme. Rabi Seifert pochází z Česka, mluví i píše výbornou češtinou. Při jedné z návštěv v Praze vyhledal redaktorku PR; diskutovali jsme tenkrát o zajímavých historických i současných tématech.

* Výstava fotografií **Blízké stretnutie rusnackého druhu** N. Tapperta a V. Varogové, o níž informujeme na titulní straně,

bude sice oficiálně zahájena 18. 4., ale otevřena je již od pondělí 17. dubna. Máte-li tedy cestu kolem Domu národnostních menšin, můžete zajít na výstavu do zdejší galerie i o den dřív.

* Další výstavu, **obrazy rusínské výtvarnice Anety Lattové**, připravujeme pod názvem **„Kroje v pohybu“**. Uskuteční se v galerii Domu národnostních menšin.

* V únoru na Ukrajině **zemřel Volodymyr Slivka**, bratr kytaristy Štěpána Raka. Měli společnou maminku Vasilinu, setkali se však až ve zralém věku. Staršího bratra to hodně zarmoutilo, v současné situaci nemohl ani na jeho pohřeb... Blíže na str. 14.

Každému bych přál, aby se tam jel podívat

Dokončení ze strany 1

A právě tam pořádá s nově přijatými studenty jednu za dva tři roky výlet na Podkarpatsko. Já ho požádal, aby mě přibrali. Pan profesor mi vyhověl, takže já měl možnost už v roce 2017 tam týden pobýt a udělat film tak trochu nanečisto. Jen jako posluchač a zvědavý člověk jsem navštívil klíčová místa a poslouchal, co o tom vypráví. Pak jsem ho přemluvil ke spolupráci.

S natáčením se ale hned nezačalo.

Pravda, práci nám komplikovaly různé překážky, například covid. Nesmělo se cestovat, několikrát to už vypadalo, že se celý projekt zruší, ale vždycky jsem ho uhájil. Takže nakonec nám bylo dovoleno, že to můžeme natočit. S minimálními prostředky, za pár korun. Byla to vlastně taková pionýrská výprava, protože jsme jeli jen ve čtyřech lidech, na začátku dokonce ve třech, pan profesor za námi přijel později. Zvukař dělal zároveň řidiče, kameraman i drony, já měl režii a produkci. Všechno jsem si musel sám sehnat a domluvit - kontakty, ubytování a tak.

Navštívil jste Podkarpatsko už v devadesátkách. Jaký jste z něj měl dojem na začátku třetí dekády nového tisíciletí?

Smišený. Já mám takovou jakoby dvojlomnou povahu, že mám vesměs dobrou, až skoro sto-percentní komunikaci s lidmi, zato spíš zhoršené vztahy s úřady. A moje kontakty s místními úřady byly úplně zoufalé. Například: Při výletě, který jsem zmínil, jsem byl v Župním domě v Užhorodě, prošel jsem ho a vím, jak vypadá uvnitř. A teď, při další, už pracovní návštěvě jsme tam chtěli natáčet. To se nepodařilo, protože teď je tam krajský úřad oblasti, které říkají Zakarpatská. Mimochodem, to mi vadí, pro mě je to pořád Podkarpatí!

Jak to povolování probíhalo?

Komické na tom bylo, že pan profesor Rychlík má na užhorodské univerzitě opravdu velký kredit, a tam velice toužili, aby k nim přijel přednášet. On toho využil a požádal, aby nám univerzita pomohla získat povolení k natáčená v tom úřadě. Ukázalo se, že jedna historička z univerzity má dokonce manžela, který je nějakým úředníkem právě tam. Slíbila, že to zařídí. Zkrátím to: stáli jsme před vchodem do úřadu jako slouhové, vrátí nás málem drželi v šachu se služební pistolí, a nakonec nás stejně nepustili dovnitř. Jednání s úřady bylo prostě nanic. Víte, bylo to ještě před válkou, a v té chvíli jsem si uvědomoval, že to jsou vlastně Ukrajinci. A bral jsem to vlastenecky, pociťoval jsem, že rusínství, Rusínsko je potlačováno. Teď jsem samozřejmě zásadním odpůrcem války i Putina, cítím s Ukrajinou, ale zároveň mám v sobě takový kritický hlas...

Jaká byla setkání s lidmi mimo úřady?

Pocity z lidí mám výborné, v jednání s nimi žádné problémy nebyly. Jsou senzační. Ve škole jsem měl kdysi povinnou ruštinu, a zbytky mi zůstaly. Takže jsem se s nimi domluvil, mo-

Režisér Tyc při natáčení

je ruština jim nevadila, viděli, že nejsem Rus. Naopak to, že se s nimi snažím domluvat, mi úžasně otevíralo dveře. Asi to taky znáte, snaha se domluvit, být vstřícný a přátelský je vždycky klíčová.

Mimochodem, Rusíni na Podkarpatsku jsou jednoznačně proti agresi, a podporují Ukrajinu, ačkoliv...

... jsou potlačováni a neprávem obviňováni z toho, že jsou „šedou kolonou“ Rusů. Ano, s tím jsme se setkal.

Je sympatické, že jste svůj film pojmenoval Podkarpatské Rusínsko, a tím dal najevo, že Rusíni jako takoví existovali a existují.

O to mi právě šlo. S tím názvem byl problém, původně to vypadalo, že nebude schválen, ale nakonec se to povedlo. Já na tom urputně trval, a pan profesor Rychlík se k tomu nechal přemluvit, i když jako historik a vědec má rád korektnost. On nechce, aby se nějaký názor příliš vyhroutil, řekl by vám, že by to nebylo fér, protože někteří Rusíni se stali Ukrajinci bez problémů, takže se nedá říct, že by byli všichni potlačeni. To je jistě pravda, území Podkarpatska je velice komplikované, historie se tam přelévá. Podle mě to je smutný národ, Rusíni jsou vlastně taková smutná entita. Mě to někdy až dojíhá. Přál bych jim, aby jako národnost došli na území Ukrajiny uznání. Kéž by Evropská unie, kam chce Ukrajina vstoupit, udělala pořádek, i pokud jde o práva menšin. Ale to vidím opravdu nadlouho.

Myslíte jako že potrvá dlouho, než Ukrajina vstoupí do EU?

Když jsme jezdili Podkarpatskem, ještě v Německu vládla Angela Merkel, podle mě noblesní politička. A tak jsme si trochu z legrace říkali: kdyby tady byla Angela Merkel, jestli pak by podporovala vstup Ukrajiny do Evropské unie? Jsou tam území, kde to vypadá, jako by byla sto let zpátky. V každém domečku kejhá kohout, štěbetá husa, chrochtá prasátko. Aby se tam lidé uživil, prodávají houby, zavařeniny. Chudé oblečení, domky, z kterých se kouří... Na mnohá místa je špatná dostupnost, někdy ani nemůžete dojet normálním automobilem, jen gazíkem. Podle mě je to zapomenutá země.

Po válce se to musí dohnat...

Ano, už proto, že v lidech základní pozitivní vlastnosti jsou vstřícnost, pochopení, dobré slovo, víra i smysl pro řád. To v nich prostě je.

Vraťme se ještě k problému rusínství a Rusínů. V jednom záběru vašeho filmu člověk z univerzity říká: Lidé zajímá chleba, ne národní identita. Setkával jste se častěji s tím, že to tak je?

Ano, je to tak. Myslím, že oni se o tom ani moc bavit nechtějí. Takových zapálených lidí, Rusínů, jako je například profesor Paďak, který vydává rusínskou literaturu a je aktivní, je málo. On je spíš výjimka, normální člověk se tím běžně nezabývá. Možná je to taky tím, že rusínský jazyk není na Ukrajině oficiálně uznán, neučí se ve školách. Říkali nám, že když se v některých vesnicích kdysi dřív dělaly ankety, hlásilo k rusínské národnosti třeba osmdesát procent lidí. A když se dělal po letech nový výzkum, přihlásila se třeba jen dvě procenta. To je tak obrovský propad, že si říkáte - to není samo sebou! Je na tom vidět, že se nechce, aby se k rusínské národnosti někdo hlásil. Tak jí radši zaprou. Je to taková tichá mlha, která leží na lidech a která způsobuje, že ztrácejí kořeny.

Vraťme se k vašemu filmu. Je z něj poznat, že jste se podrobně seznámil s historií země.

To bylo nezbytné. Ale když natáčíte film, tak musíte fakta nějak zredukovat, aby to bylo pro diváka pochopitelné a únosné. Profesor Rychlík má obrovské znalosti, navíc dokonalou paměť. Neplete se v letopočtech, když ho v noci probudíte a zeptáte se na libovolné období, dokáže vám z paměti všechno říct. Obdivuji to. Ale trochu jsem se s tím taky trápil. On byl vždycky připraven na pokyn „Kamera, akce!“ spustit výklad na tři hodiny, nebo aspoň na hodinu, kde jsem potřeboval tři minuty. Věděl jsem, že když to bude „vybetonovaná“ historická přednáška, diváci přestanou sledovat. Ale pan profesor byl trpělivý a klidný, a uvěřil mi, že to bude v zájmu věci. Potěšil mě. Všechno s filmaři přežil. Celé to mělo happyend a na konci jsme si potykali.

Zdá se mi, že jste ve filmu nic podstatného nevynechali.

Pro kovaného historika je náš film možná něco jako krátké odstavce, nebo názvy kapitol. Ale zase si říkám, že lidé si dokážou vyhledat a dosadit, co k tomu ještě patří. Hlavně mi šlo o to, aby tam nebyly chyby. Takže jsme hlídali, abychom se vyvarovali věcných omylů. U pana profesora jsem si všechno několikrát ověřoval.

Film má i vynikající hudební dramaturgii, rusínské písničky mu dodávají skvělou atmosféru.

To není moje zásluha, v televizi je jedna dobrá duše, která propátrala internet, konzultovala s odborníky, získala různé nahrávky. Díky ní tam máme autentickou hudbu, písně, které na mě dýchají obrovskou silou. Kdo přijde na Podkarpatsko po prvé a vyjde na poloniny, vidí úplně jiný typ krajiny, jiné nebe a jiná oblaka. K tomu právě taková hudba patří, souzní s tesknou, širou rozlehlostí kraje. Každému bych přál, aby se tam jel podívat a tohle všechno viděl.

ap

Jak Rusíni slaví Velikonoce

Jaro na Podkarpatsku

Zlaté jarní slunce obarvilo louky neuvěřitelnými barvami a namalovalo své jedinečné obrazy. První sněženky a květy šafránu učinily svět nesmírně barevným a veselým. Vzduch je naplněn různými vůněmi; nejpříjemnější byl zpěv ptáků zpívajících své jarní písně. Řeka protékající mezi horskými kameny umocňuje kouzlo okolní přírody. Patrně zahlédla v hlubinách země něco úžasného, a tak o tom spěchá informovat celý okolní svět. Rychle plyne kupředu a stále jako by hovořila. Možná říká něco úžasného, ale my jí nerozumíme.

A do této věčné jarní symfonie promlouvá společný hlas zvonů. Zní se zvláštní energií, jako by se jeden z nich snažil přehlušit druhého. Zvuky se vznášejí do výšky i dálky, až k horám, kde pastýř smeká klobouk a pokřižuje se. S vroucí modlitbou, která následuje po znamení kříže, se nedá nic srovnávat. Vyjadřuje pocity, jež vyvěrají z hlubin duše. Věčný žal duše...

Nyní už jsem daleko od těch, kteří slaví, ale ten zpěv přesto slyším: „Kristus vstane z mrtvých, svou smrtí přemůže smrt a těm, co jsou v hrobě, dává život“... *Христос воскрес из мертвых, смертию смерть поправ, и сущим во гробі Живот даровав...*

Velikonoční píseň evokuje v mé duši jaro mého dětství, jaro, které jsem prožíval, když mi bylo deset let. Má duše je opět očištěna a omlazena a modlí se... Je plná hudby, která svými bílými křídly míří do divokých hor, navštěvuje venkovská zapomenutá místa, hledí do nitra prostého rusínského lidu... Spolu s nimi i má duše přetéká citem, slaví s nimi a zpívá: „Kristus, tvůj Spasitel, vstává z mrtvých“... *Воскресение твое Христе Спасе.*

Nádherný vesnický život, úžasní lidé a krásné zvyky. Tento rusínský lid se drží svých staletých tradic a nedovolí, aby zmizely. „Můj dědeček to tak dělal,“ říkají, „a já to budu dělat stejně, pouze tak budu důstojným nástupcem svých předků.“ Proto Rusíni slaví své svátky s hřejivou prostotou, stejně jako jejich pradědové. (V těchto řádcích mluvím o Rusínech žijících uprostřed hor, jejichž morálku, víru ani tradice nezničila civilizace.)

Rusínské Velikonoce

Žádný národ neslaví vroucněji než Rusíni. Zvláště Velikonoce jsou pro ně velkým svátkem. Připravují se na ně celé týdny předem a slaví velikonoční svátky s velkou radostí a nadšením, věnují jim zvláštní pozornost. Svátek lze vidět a pociťovat na každém kroku – od zdobených chalup až po oblečení, které lidé vybírají se zvláštní pečlivostí. Perou oděvy a šijí nové... Starají se i o duchovní stránku tohoto svátku.

Před Velikonoceci se dodržuje přísný půst. Po sedm týdnů omezují stravu a vyhýbají se i mléčným jídlům. Jedí rostlinné produkty, jako brambory, fazole, kaši uvařenou z mouky a vody. O Velikonočním pátku jedí pouze jednou za den. Paska (*slavnostní velikonoční koláč, podobný našemu mazanci; pozn. red.*) se peče v sobotu. Z pšeničné mouky se upečou 2-3 velké bochníky, uvaří se 40 až 80 vajec, a připraví se máslo. Všechno to se pak o den později slavnostně posvětlí. A pak už mohou začít hody.

Své sváteční radosti měla i mládež. Velikonoční sobota byla dnem, kdy dívky na vdávání malovaly kraslice. Nakupovaly pro ně drahé

Kněz a etnograf
Nesztor Dudinszky

Obálka knihy, z níž je publikovaný text

barvy. K vytvoření originálního velikonočního vajíčka používala vosk, který shromažďovaly a schovávaly po mnoho měsíců. Vosk získávaly odevšad, i z okolních vesnic, protože chovatelů včel bylo málo. Poté, co roztavily vosk, vytvářily s ním na vajíčkách různé ornamenty. V obci se soutěžilo o nejhezčí kraslici. Výtvořky malířek kraslic byly tak mistrovské, že jejich krásou by se mohli kochat i profesionální umělci. Listy, květiny, chalupy, ovce, ptáci – toto vše bylo předlohou pro malůvky na vejcích.

Měl jsem příležitost obdivovat umění rusínských dívek, a přitom jsem si povzdechl: Kolik skutečných talentů zůstává ležet ladem!

O Velikonoční neděli se narovná do košíčků paska a další potraviny, zpravidla ty nejlepší. Několik košíčků zdobí i slanina, ale většinou je tomu tak pouze u bohatších rodin. Pokud počasí dovolí, jsou košíčky připravené k posvěcení naskládány venku kolem kostela. Když prší, svěcení se koná uvnitř. Po dokončení obřadu všichni spěchají domů jako o závod. Každý chce být první.

Velikonoční pondělí je velkým dnem polévání děvčat. Nemyslete si, že se zalévá jen z hrnků. Kdepak, jde se na to s kbelíky a vědry! Šikovnější mládenci dokonce vykoupou půvabné dívky přímo v potoce (samozřejmě oblečené).

A potom chlapi mezi sebou soutěží, kdo dostane nejhezčí kraslici.

Svátky jsou brzy u konce... Po třech dnech se Rusíni vracejí do normálního života.

NESZTOR DUDINSZKY

Z maďarštiny přeložil Alexander Dudinszky

*„Tento text jsem přeložil z maďarštiny z knihy mého příbuzného, kněze otce Nesztora Dudinszkého (1886-1924), vydané v Budapešti v roce 1916. Kniha má název **O zemi otroků**. Autor v ní popisuje své dojmy a události, které zažil v Užanské Verchovyně; vzpomíná tu na své dětství ve vesnici Roztotska Pastil (dnes Užhorodský okres).“ Tímto stručným komentářem doprovodil svou další zasluku k Mukačeva Alexander Dudinszky, náš mukačevský příznivec a spolupracovník. Povídaní o rusínských Velikonočních poslal v rusínštině, my jej přeložili do češtiny. (Rusínský text zájemcům na požádání rádi pošleme.)*

Máme k sobě blízko

Užhorodský Klub T. G. Masaryka slaví jubileum: čtvrtstoletí své existence, tedy plných pětadvacet let aktivní činnosti. Úctyhodné číslo. Přitom je těch let vlastně ještě víc, protože předtím organizace s obdobnou náplní práce fungovala pod jinými názvy.

Dvacet pět společných let

Ivana Látka, předsedu klubu T. G. Masaryka, stejně jako krajaňský spolek, který vede, známe u nás v České republice léta. A naše organizace s nimi také hodně dlouho spolupracuje. Vzděláním je původně historik a zasvěcený znalec českých i slovenských dějin.

Na konci devadesátých let jsme se s ním setkali po prvé. Povyprávěl o vzniku Klubu T. G. Masaryka i spřízněné organizace sdružující slovenskou menšinu na Podkarpatsku. Informoval o jejich aktivitách, přinesl s sebou knížky, které dosud vydali. Bylo zjevné, že má dobře promyšleno, co všechno hodlá Klub TGM dělat, jaké knížky připraví, o co chce usilovat. Líbilo se nám jeho nadšení, dobré nápady, aktivita a energie. Od počátku nám bylo sympatické, že máme v Užhorodě dalšího „svého člověka“. Uvědomili jsme si, že máme mnoho společného, vnímali jsme sounáležitost nejen pokud jde o obsah a charakter našich čin-

ností, ale také myšlenkovou a názorovou spřízněnost. Navázali jsme plodnou spolupráci. Ivan přijížděl do Prahy i do jiných českých měst často, získal kontakty i podporu na Ministerstvu zahraničních věcí, navštěvoval naše akce.

Funguje to i v opačném směru. Naši členové téměř při každé návštěvě Užhorodu osobně vyhledávali Klub TGM a Ivana Latka. On i další aktivisté se stali pomocníky činnosti SPPr přímo v tamním regionu, hlavně na začátku nám pomáhali najít organizace a lidi, Ivan osobně zprostředkoval důležité kontakty.

Pokračování na straně 11

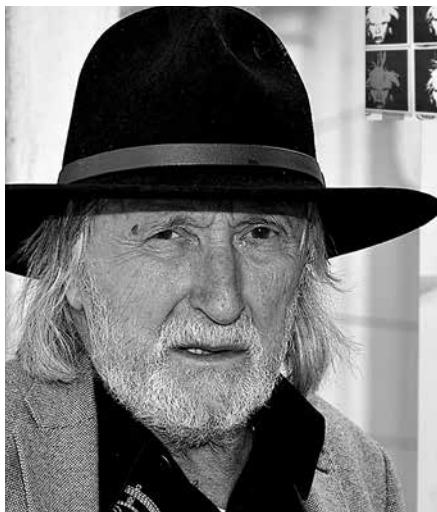
Juraj Jakubisko: Rusín, který dobyl svět

Zemřel Juraj Jakubisko. Říkalo se mu filmový básník nebo Fellini východu. Právem. Básník to byl (kromě toho činný i literárně a výtvarně), a s Federicem Fellinim se přátelil. Oba významní filmaři se vzájemně ctili. A Fellini dokonce „půjčil“ Jakubiskovi svoji manželku, herečku Juliettu Masinu. Juraj Jakubisko přežil svého přítele o třicet let, jeho ženu téměř na den o devětadvacet roků.

Významný slovenský (či spíše československý) režisér pocházel z východoslovenského Kojšova. Do svého rodiště se vždycky rád vracel – za příbuznými i přáteli. Na svůj východoslovenský původ byl celý život hrdý. „Všechny magické věci, které se odehrávají v mých filmech, jsou z Kojšova,“ říkával. Šlo o kostýmní krojové prvky, lidovou hudbu nebo mytologické záhady. Své krajany, Kojšovany, obsazoval režisér i do komparsů. Nádherný kraj a jeho obyvatelé jsou také častými náměty jeho výtvarných prací. A za všechny režisérovzy vzpomínky na kojšovské příbuzné namátkou jedna, jak zazněla v povídání pro Český rozhlas Vltava: „O době, ve které jsme museli žít, můj dědeček říkával: idea socialismu je nádherná, je lepší než náboženství. Škoda, že v praxi to znamená zločin.“

Přes Jakobovce a Chmeľovú se na konci druhé světové války dostala rodina Jakubisků do Košic. To už byl velký svět, kde se mohl rozvíjet umělecký i poetický duch malého Juraje, pozdějšího světového režiséra. Jeho snímky *Nejasná zpráva o konci světa*, *Kristové roky*, *Sedm na konári a je mi dobre*, *Perinbaba*, *Tisícročná včela*, *Zbehovia a pútnici*, *Vtáčkovia, sирoty a blázni*, *Do videnia v pekle*, *priatelja* a *Postav dom, zasad strom* obletěly svět. Za svoji tvorbu pak režisér obdržel zhruba sto dvacet cen!

Po Listopadu 89 přišel Jakubisko s filmem *Lepší je být bohatý a zdravý než chudý a nemocný*, který úžasně vystihuje atmosféru divokých devadesátek u nás. Dvě hlavní role snímku si stříhly Deana Horváthová Jakubisková a Dagmar Veškrnová (později Havlová). Vytvořily skvělou filmovou dvojku, je radost je sledovat. Deana Jakubisková stála za několika filmy svého manžela

coby producentka. Platí to i o zatím posledním Jakubiskově uvedeném filmu *Bathory*. Do kin se ovšem ještě chystá pokračování slavné *Perinbaba (Perinbaba a dva světy)*, ve kterém režisér „oživil“ dvě už nežijící herečky – Juliettu Masinu jako Perinbabu a Valerii Kaplanovou jako Smrtku. Film by měl být hotový, Jakubisko ho, jak bylo ostatně jeho zvykem, nechtěl do poslední chvíle pustit z ruky, neustále ho opravoval a vylepšoval. Kvůli svým zdravotním problémům si byl současně vědom, že jde o jeho poslední opus, a po jeho vypuštění do světa se nechtěl octnout ve vzduchoprázdnu. Film byl jeho život.

V osobnosti Juraje Jakubiska jsme ztratili velkého umělce. Jeho poetické vidění světa, které vkládal do filmových obrazů, je pověstné. Jakubisko spoluzakládal slavnou československou novou filmovou vlnu – spolu s takovými kolegy, jakými byli třeba Miloš Forman, Věra Chytilová, Draho-míra Vihanová, Ivan Passer, Hynek Bočan, Dušan Hanák, Jiří Menzel, Pavel Juráček, Jan Němec, Ladislav Helge, Ján Kádár, Elmar Klos, Vojtěch Jasný, Ello Havetta, Jan Schmidt, Karel Kachyňa či Jaromil Jireš. Ve druhé polovině 60. let 20. století se na našem filmovém poli skutečně mimořádně urodilo, a Jakubisko byl nepřehlédnutelnou součástí této úrody.

„Když dělám film a píšu scénář, chci být nejlepší scénárista na světě. Když stří-

hám, chci být nejlepší stříhač. Když kame-ruju, chci být nejlepší kameraman. A když režíruju, chci být nejlepší režisér na světě. A pak se stane, že jdu točit to, co jsem napsal, a na place si říkám: který idiot to napsal?! Ale od toho jsem režisér, abych přišel na to, jak to udělat,“ usmíval se Jakubisko v roce 2018 před mikrofonem Českého rozhlasu stanice Vltava. Do své práce se vždycky nořil tak, že byl celý pod hladinou. Podle toho taky jeho filmy vypadají: jsou poetické, přitom duchaplné, trefné, s dobrými herečkými výkony. A už navždy zůstanou ve zlatém fondu československé kinematografie. Vlastně – zdaleka ne pouze československé; Jakubiskovy snímky byly a jsou ceněny po celém světě. „Dám vám dvacet zaručených návodů, jak udělat špatný film. Ale nemám jeden jediný, jak udělat dobrý film. Film je dílo, a dílo se vyvíjí. Po třech týdnech stříhu přijdu na to, co jsem měl udělat už dávno. Ptám se: proč jsem to takhle nestříhl už před těmi třemi týdny? No právě proto, že i ten stříh prochází vývojem, jako všechny další složky filmu,“ dodal v rozhlasovém rozhovoru. A přidal i důležitou zásadu, kterou se celý svůj tvůrčí život řídil. „Jediné, co nedokážu odpustit filmu, ani žádnému jinému umění, je nuda. Na prvním místě je vždycky nápad, na druhém snaha zaujmout diváka, naplnit ho úžasem. Nuda je něco, co do filmu nepatří.“ Další Jakubiskovo tvůrčí motto znělo: „Chci, aby obrazy v mém filmu nebyly jen obrazy, které divák vidí. Byl bych rád, aby vyvolávaly další obrazy v jeho duši. Jeho vlastní obrazy,“ řekl pro Vltavu.

Ač měl Jakubisko po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy potíže, deset let mohl točit pouze dokumenty, nikdy nezahořkl. „Zažil jsem nejenom druhou světovou válku a pak přechod od komunismu ke kapitalismu, ale dokonce i přelom tisíciletí! A to je vzrušující. Někdo se nedožije ani přelomu století, a já hned tisíciletí!“ pochvaloval si. Mimochodem – více než deset let žil s transplantovaným srdcem. Stejně jako jeho původní, i tohle bylo obrovské. V jeho díle, ať už filmovém, literárním nebo výtvarném, je to znát.

TOMÁŠ PILÁT

„Jsem jeden z vás“

Je to téměř dvacet let, kdy se na Slovensku v Prešově konal Světový kongres Rusínů (2003), mimochodem jeden z neúspěšnějších a programově nejbohatších kongresů našeho etnika vůbec. Delegátům tehdy poslal Juraj Jakubisko telegram (ještě se tehdy posílaly telegramy): „Jsem jeden z vás!“, vzkazoval v něm účastníkům. Pamatují se, jakou jsme z toho všichni měli radost, navíc mnozí z nás ani nevěděli, že slavný režisér má rusínské kořeny. Ostatně, vždycky se k nim hlásil, natočil na „východniarské“ téma i dokumentární film.

„Šel jsem po stopách rusínského etnika v drsné krajině, kde se setkávají Ukrajina, Maďarsko a Slovensko,“ řekl Juraj Jakubisko (v rozhovoru pro SME), když se jeho film *Barevné kamínky* představil v kinech.

„Chtěl jsem však hledat i sám sebe a své kořeny. Myslím, že každý režisér hraných filmů by měl čas od času udělat dokument. Aby věděl, jestli se přilíši nevzdálil od života.“

A dodal: „Rusíni byli pro mě zajímaví proto, že je – podobně jako Izrael – spojovalo náboženství – řeckokatolické. Když Stalin připravoval sjednocení Ukrajiny, rozhodl se zabránit vlivu Západu a zrušil řeckokatolické náboženství. Zůstalo jen pravoslavné. A tak se stalo i na východě Slovenska. Ukrajince zvýhodňovali na úkor Rusínů. Pomáhali jim, dosazovali je na výhodné posty. Ale právě diskriminace jako by Rusínům dala sílu přežít.“

ap

Inspirativní život podkarpatského rodáka

Před sto lety se narodil válečný veterán, podnikatel, velkorysý podporovatel a mecenáš vědy, umění a kulturního života JAN HORAL. Rodina, přátelé, někdejší kolegové i zaměstnanci hotelu Duo, který v Praze vybudoval, uspořádali při této příležitosti ve výroční den, 23. února 2023, vzpomínkový večer, na němž si připomněli jeho památku. Pozvali na něj i zástupce Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, jejímž členem pan Horal byl. V průběhu noblesní oslavy se naši zástupci Dagmar Břežinová a Jan Čopík seznámili s rodinou jubilanta, žijící převážně ve Švédsku i s jeho mimořádným životním příběhem od kolébky až po poslední léta. Vše bylo doplněno krátkým promítáním fotografií z rodinného alba.

Bojovník

Jan Horal, původním jménem Jan Hoffmann, prožil plodný život, zvláště v první polovině mimořádně dramaticky. Narodil se 23. února 1923 ve Stráži u Čopu. Na počátku roku 1939 uprchl z okupované vlasti tzv. jižní cestou (anabáze přes Slovensko, Maďarsko a další země). Při této dobrodružné cestě využil svých jazykových schopností – mj. uměl výborně slovensky a maďarsky. Cílem cesty byla Palestina, kde se chtěl přihlásit do československé armády. Aby se do Palestiny dopravil, musel plout lodí. Když plavidlo dorazilo k palestinským břehům, Britové mu zakázali přistát. Nicméně v noci se lodi přeče jen podařilo tajně dostat ke břehu. V Palestině se Jan mohl spojit se svým bratrancem, který mu obstaral práci v pekárně kibucu.

Chtěl však bojovat proti nacistům, mířil do armády. V září 1941 byl zapsán k britské 462. jednotce RASC (Royal Army Service Corps) v Palestině. Šlo o zásobovací jednotku. O rok později napsal dopis se žádostí o přijetí do československé armády adresovaný čs. vojenské misi na Blízkém východě. Velení jeho žádosti vyhovělo a do čs. armády byl odveden 27. dubna 1943; zde ho zařadili do 200. čs. lehkého protiletadlového pluku, kde jednotkám velel podplukovník Karel Klapálek. Do 12. června 1943 pluk vykonával protivzdušnou obranu Tobruku. V srpnu téhož roku byl jako téměř všichni vojáci této jednotky transportován lodí Mauretania do anglického Liverpoolu. Na lodi se při-

hlásil jako nabíječ děla na palubě. Toto pracovní zařazení pro něj znamenalo možnost nocovat na čerstvém vzduchu a vyhnout se dusnému podpalubí.

Do Anglie dorazil 12. srpna 1943. Čs. velení v Anglii ho zařadilo mezi řidiče tanků do Československé samostatné obrněné brigády. Velitelé oceňovali jeho montérské a řidičské schopnosti. Českoslovenští vojáci se dočkali bojového nasazení až poté, co se spojenecká vojska vylodila v Evropě, přišli na řadu až na konci srpna roku 1944.

Dne 30. srpna 1944 se příslušníci čs. samostatné obrněné brigády přeplavili do Francie, kde přistáli v přístavech francouzské Normandie. Na přelomu srpna a září 1944 byla Československá samostatná obrněná brigáda přesunuta k francouzskému přístavu Dunkerque. Počátkem října vystřídali čs. vojáci britskou brigádu a začalo tak obléhání silně opevněného přístavu. Měli za úkol město naprosto odříznout a držet v něm mnohatisícový wehrmacht, zabránit posilování a zásobování obklíčené posádky a donutit nepřítele ke kapitulaci. Českoslováků bylo nepoměrně méně než Němců, ale byli celkem dobře vybaveni. Navíc jejich odhodlání střetnout se s Němci bylo obrovské. Jan Hoffmann zde provedl dva útoky. Přístav byl obléhán až do samého konce války. Od Dunkerque postupoval Jan přes Norimberk do Československa, kde byl demobilizován a strávil zde několik let.

Úspěšné podnikání

Po únorových událostech v r. 1948 se Jan Horal rozhodl pro emigraci a usadil se ve Švédsku, kde se vypracoval z dělníka v továrně na úspěšného podnikatele. Po sametové revoluci se vrátil zpět do Československa a přes pokročilý věk začal nově podnikat v hotelovém oboru. Je vskutku pozoruhodné, že v Česku začínal v době, kdy mu bylo už přes sedmdesát let.

V Praze Jan Horal otevřel svůj první projekt – Hotel Duo – v roce 1994. V něm mimochodem založil i tzv. Letecký klub benoovaný připomínce československých pilotů ve službách Britského královského letectva (RAF). Jan Horal celý život aktivně bojoval za to, aby letcům byla navrácena práva a důstojnost a uznány zásluhy, které jim komunistický režim upíral. V Hotelu Duo se pravidelně setkávali čeští i zahraniční váleční veteráni a konaly se zde sněmy Terezínské iniciativy.

Za svůj podnikatelský záměr, a hlavně za vytvoření mnoha pracovních míst získal Jan Horal Cenu města Český Krumlov za rok 2000. Inicíoval rovněž setkání podnikatelů a založení Sdružení cestovního ruchu Český Krumlov v r. 2009. Byl dlouholetým sponzorem Nadačního fondu Festivalu komorní hudby Český Krumlov a členem festivalového výboru. Celkově významně přispěl k rozvoji cestovního ruchu v jihočeském regionu. V roce 2022 byl posmrtně vyznamenán prezidentem republiky za zásluhy o Českou republiku.

Válečný veterán a podnikatel nikdy nezapomněl na své rodiště na Podkarpatsku, rád se vracel do rodné země a podporoval tamní krajanské spolky. Podpořil i Společnost přátel Podkarpatské Rusi, jejímž byl členem. Jan Horal byl rovněž členem Židovské obce v Praze a Rotary klubu Praha – Staré Město. Usiloval také o to, aby se v naší zemi viditelně připomínala památka československých státníků, sponzoroval sochu prezidenta Edvarda Beneše na Loretánském náměstí v Praze a zasloužil se o jeho pomník v Brně. V r. 2006 se stal čestným občanem městské části Praha 18. V Letňanech je po něm pojmenovaná ulice.

Ing. Jan Horal zemřel 3. listopadu 2011 ve věku 88 let. Za svou houževnatost, všestrannost, bojové nasazení, charitativní činnost i inspirativní přístup k životu získal řadu ocenění: Řád britského impéria (MBE), Francouzský Řád čestné legie, Britské kampaňové vyznamenání, Africkou hvězdu (Africa Star), Československý válečný kříž a Československou medaili Za chrabrost před nepřítelem, Záslužný kříž I. stupně, medaile Za zásluhy I. stupně (za zásluhy o stát v oblasti kultury).

Pokračování tradice

Společnost Jana Horala Bohemia Properties, založená roku 1994, se úspěšně rozvíjí a dále rozvíjí. Dnes vlastní a provozuje další čtyři hotely v České republice – Hotel Carol a Hotel Leonardo v Praze, v Českém Krumlově pak slavný Hotel Růže a nedávno zrekonstruovaný Hotel Oldinn.

Rodina Horalových se sídlem ve Švédsku vlastní společnost Bohemia Properties a. s. a řídí skupinu Jan Hotels v České republice. Hotel Duo, jeden z největších hotelů v České republice s 654 pokoji a kongresovým zázemím, byl prvním z hotelů provozovaných společností. Ta se rozrostla o dva další hotely v Českém Krumlově; Hotel Růže byl otevřen v roce 1999 a Oldinn v roce 2001. Oba se staly významnými hotely v regionu. Jan Hotels neustále investuje do dalšího rozvoje s cílem držet krok s nejnovějšími trendy v oblasti cestovního ruchu a hotelnictví a současně poskytovat zaměstnancům příležitosti pro kariérní rozvoj a klientům nadstandardní služby.

ap (zdroj: Wikipedia)

Tělovýchova a sport na Podkarpatské Rusi za první republiky

V prvním období v r. 1919 se o rozvoj sportu na Podkarpatsku zasloužili zejména zájemci z řad armády. V Užhorodě bylo tehdy dislokováno několik útvarů. Nálada u vojáků nebyla jen bojová, ve volných chvílích se chtěli i bavit a hlavně sportovat. Vojsko brzy zahájilo ve městě svou sportovní činnost fotbalem, a to pod názvem „Užhorodská posádková XI“ a přivedlo tím k životu maďarské sportovní kluby UAC (Užhorodský atletický klub), UTK a UMTE. Vojskous jedenáctku založili npor. Burka a rtm. Čížek. Vojáci se stali neúnavnými propagátory sportu na Podkarpatské Rusi.

Fotbalista Alexa Bokšay, rok 1938

Sportovci z Mukačeva

Hřiště Československého sportovního klubu v Užhorodě

Foto archiv

Zájem o fotbal se záhy rozšířil i mezi občany města. 22. května 1920 se v hotelu Koruna konala ustavující valná hromada Československého sportovního klubu (ČSSK). Jeho prvním předsedou byl zvolen M. Pavlín, za kapitána vybrán V. Čížek. První zápasy se uskutečnily 22. a 23. května 1920 s klubem ČSSK Košice, založeným o rok dřívě, a 25. května 1920 s klubem UAC. Příkladem Užhorodu následovali v Chustu, kde v r. 1921 vznikla „Vojenská XI. 45. pěšího pluku“, která byla za krátký čas reorganizována na fotbalový klub SK (Sportovní klub) Chust. V Mukačevě později zahájily činnost SK Duchnovič, SK Slovan, Spartakus Palanok a maďarský MSE. Fotbalové jedenáctky byly založeny i v jiných podkarpatských městech: v Berehově maďarský BFTC (Berehovský fotbalový a tenisový klub), SK Union Svaljava, SK Beskid Sevljuš, SK Královo nad Tisou, SK Duchnovič Ťačovo.

Významnou událostí se stalo založení Sportovního klubu Rusj (SK Rusj) Užhorod v r. 1925. Byl prvním podkarpatským fotbalovým klubem, složeným převážně z rusínských hráčů. Klub vykonal velký kus práce v oblasti výchovy mládeže. V průběhu několika let se probojoval mezi nejlepší jedenáctky na Podkarpatsku a v r. 1936–1937 se stal účastníkem čs. celostátní fotbalové ligy. Je ostatně pozoruhodné, že za první republiky se sportovního života na Podkarpatsku kromě Rusínů, Čechů a Slováků aktivně zúčastňovali sportovci z řad místních Maďarů a Židů (vedle již zmíněných maďarských sportovních klubů v Užhorodě, Mukačevě a Berehově také Makkabea Užhorod). V r. 1937 bylo v Čs. fotbalovém svazu za Podkarpatskou Rus organizováno 11 klubů, sdružujících 350 hráčů a 265 dorostenců.

Pokud jde o další sporty, jistý rozvoj v období ČSR zaznamenal tenis, zejména v Užhorodě, Mukačevě, Berehově, Chustu a v některých menších městech. Limitujícím faktorem byla dostupnost tenisové výstroje, kterou si mohli dovolit většinou sportovci z majetnějších kruhů. Také zakládání a údržba tenisových kurtů stály nemalé prostředky. K známým tvářím podkarpatského tenisu v té době patřili hráči Pelikán, Mankovič, Segmuller, Vaněk, v ženském tenisu Borošová, Barkasová a Bačinská. Populárnější mezi širší sportovní veřejností bylo lyžování, zejména mezi sportovci z řad vojáků a studentů. Nemalému zájmu veřejnosti se těšily lyžařské závody – přebor Podkarpatské Rusi. Pořádaly se pravidelně již od r. 1929 na upravených sjezdovkách v okolí Volosianky, Užoku a Volovce. Adepti lyžařského sportu v Užhorodě nacházeli po roce 1920 vhodné terény na Kalvárii nebo pod nedalekým vrchem Pliška u Perečina. Turisté z ostatních částí Československa si oblíbili lyžařské terény v okolí Kvasovského Menčulu a Pietrosu. Na Podkarpatsku bylo v meziválečném období aktivních i několik klubů ledního hokeje (Ťačovo, Mukačevo, Užho-

rod). Jistý rozvoj na Podkarpatsku zaznamenal také vodácký sport. Po r. 1925 několik vodáckých skupin splavovalo podkarpatské řeky (Latorica, Rika, Tisa). První vodácký kroužek při Klubu čs. turistů vznikl v r. 1933 v Užhorodě, další v Chustu. Na pravém břehu Tisy nad ústím Riky si vodáci v Chustu v r. 1938 postavili loděnici pro 30 lodí a podnikali výlety po Tise a dalších vodních tocích v okolí.

Připomeňme také, že na Podkarpatsku se příležitostně konaly běžecké nebo cyklistické soutěže. Zmínku zasluhuje uspořádání štafetových běhů na 5x400 m v Užhorodě v r. 1926, 1927 i v dalších letech

za účasti lehkotletických závodníků ČSSK, Sokola a Rusj Užhorod. Aktivně si vedli cyklisté – kupř. ČSČK v r. 1928 zorganizoval závody na trati Užhorod-Mukačevo-Užhorod a Užhorod-Seredné-Užhorod a ve 30. letech 20. století dalších 5 cyklistických závodů v Užhorodě a v Košicích. Pokud jde o jiné druhy sportu jako zápas nebo box, nedá se říct, že by měly silné zázemí. Nicméně, talentovaní zápasníci nebo boxeři z řad místních sportovců využívali možnosti účasti na různých turnajích nebo zápasech pro veřejnost, a někteří získávali ceny za vítězství.

K pozitivům čs. období v oblasti sportu můžeme řadit pozornost, která byla v učebních osnovách věnována tělesné výchově na obecných nebo středních školách. Pochopitelně, zdaleka ne každá škola byla vybavena vhodnými prostory pro hodiny tělesné výchovy, ale čas pro pravidelná cvičení žáků a studentů ve vyučovacím procesu nemohl chybět. Pro ty nejmenší sportovce byly příležitostně pořádány závody na koloběžkách, jak na to s úsměvem vzpomínali podkarpatská veteráni z Chustu nebo Králova nad Tisou.

Při studiu historie sportu na Podkarpatské Rusi si uvědomíme, kolik aktivit zde bylo vyvíjeno v oblasti sportovního dění. Kolik známých jmen zůstalo zapsáno zlatými písmeny ve sportovních kronikách. Za všechny jmenujme hráče SK Rusj Užhorod v r. 1936: Kríž, Kobzar, Sukovský, Kuruc, Bendas, Krajňák, Tóth, Ivančo, Kováč, Bokšay, Fedák s trenérem Škvainem-Mazalem. Stručně zhodnocení zaslouží i činnost ČSSK Užhorod. Jeden ze zakladatelů ČSSK V. Zdeněk vzpomínal: „Po příchodu do Užhorodu v r. 1919 jsme si uvědomili, že zde bude mnoho práce. Hrsta lidí nadšených pro věc překonala vše. Sblížení s Užhorodany počalo na hřišti, sport nás společně seznámil. Byl to ČSSK, který učinil první historický krok ke konsolidaci poměrů na Podkarpatské Rusi, tento klub ukázal, co umíme.“

Na závěr přinášíme žertovnou báseň o osudu jednoho fotbalisty a skalního fanouška ČSSK:

*Osud fotbalisty
Když mu bylo deset let, jak krásný zdál se býti svět.
On jediný měl ideál: jednou si čutnout a pak dál.
Však vášně zachvátil ho žár, když bylo mu dvacet jar,
Tu do branek jak divý bíl, a nikdy snad se nechybil.
Ve třiceti letech zvažněl už, náš sportovec, ač statný muž,
Cos udělal si na noze, tož hrával raděj v záloze.
Ve čtyřiceti vzdychal jen, že prchlo vše, jak luzný sen.
Na kopanou sic chodil dál, však zdálky jen se díval.
A potom jako vetřelý kmet jen s prosbou zraky k nebi zved',
By vzala brána nebeská věrného člena ČS. S. K.*

VLADIMÍR KUŠTEK

* Spisovatelka **Andrea Rimová** pochází z Medzilaborců a pokládá se za Rusínku. Žije sice v Bratislavě, ale ke svým rusínským kořenům se hrdě hlásí a stará se o to, aby tradice tohoto národa nezanikly. **Svoji další knihu chce věnovat právě Rusínům.** Aktuálně jí ale vychází román s prvky detektivky nazvaný 29. únor. Žánr, který autorka pokládá za svůj, nazývá temná romantika. „Jako matka na de vše milující svoje děti jsem ve své nové knize chtěla nastínit, co dokáže zlo a krutost, a kolik životů může zmařit touha po pomstě,“ říká ke svému novému literárnímu počínu.

* Ludovít Haraksim je autorem stati nazvané „**Zlatý věk**“ **biskupa A. Bačinského a obrozenecká doba A. Duchnoviče – dvě epochy dějin Rusínů.** Vychází na serveru rusyn.sk. V materiálu se autor věnuje činnosti biskupa mukačevského řeckokatolického biskupství Andreje Bačinského (1732-1809) a kanovníka prešovské-

kresba Fedor Vico

ho řeckokatolického biskupství Alexandra Duchnoviče (1803-1865). První jmenovaný se do dějin zapsal jako zakladatel a reformátor Mukačevského biskupství a jako obhájce otcovského a mateřského jazyka, kterým myslel jak bohoslužební, tak i místní hovorový jazyk; druhý pak jako rusínský národní buditel.

* Další materiál serveru se věnuje **druhému maramoroškosihofskému procesu proti pravoslavným činovníkům** z roku 1913. Šlo do velké míry o vliv – soupeřili tu Maďari a Rusové. „Po procesu řeckokatolické duchovenstvo a místní správa zvýšily kontrolu nad životem uherských Rusínů,“ čteme v článku.

* **Dalších pět dřevěných chrámů Prešovského kraje získalo turistické audioprůvodce.** V Hervartově, Korejovcích, Friče, Hrabové Roztoce a v Topoli si můžou turisté vychutnat návštěvu dřevěných kostelů v několika jazycích. Dřevěné chrámy patří k jedinečným Prešovského kraje, je jich tu více než třicet. Většina z nich byla postavená bez použití hřebíků, které se pojí s ukřižováním Krista. Výjimečná architektura, zručnost dávných mistrů a jedinečná atmosféra ve spojení s okolní přírodou lákají turisty k poznávání těchto nevšedních staveb.

* Náš časopis Podkarpatská Rus se ocitl v hledáčku serveru rusyn.sk. Konkrétně jde o studii prof. Popa nazvanou **Konec impéria. Těžké probuzení Rusínů v novém státě – nezavislé Ukrajině.** Naše spolkové periodikum ji publikovalo v roce 2017. Ukrajina vyhlásila suverenitu 24. srpna 1991. Vzápětí zahájily ukrajinské nacionalistické organizace válku proti Společnosti podkarpatských Rusínů. Své úsilí zaměřily na rozbití jeho vedení. Předseda Společnosti, hlavní architekt města Užhorodu Tomčanij, musel dokonce emigrovat do Maďarska. Současná situace na Podkarpatské Rusi je samozřejmě ovlivněna válkou, ale Rusíni to stále nemají lehké. Přitom, jak víme ze svědectví tamních lidí, mnoho Rusínů za Ukrajinu pokládá životy.

* A ještě jedna citace z našeho časopisu. Na serveru rusyn.sk najdeme přetištěnou studii **Autonomie – rusínský sen a skutečnost.** Jde vlastně o stručné, ale informačně bohaté dějiny rusínského národa dovedené do doby konce 2. světové války.

* **Údělu rusínské národnosti, tentokrát na východním Slovensku,** především za komunistického režimu, se věnuje stať na serveru rusyn.sk. Jde o citace z knihy Ludovíta Haraksima **Národnosti na Slovensku,** kterou vydalo nakladatelství Veda v roce 1993. „Jedním z mnohých nepopulárních skutků totalitního režimu bylo i zrušení rusínské národnosti začátkem 50. let 20. století. Byla zrušena, když předsednictvo ÚV KSS přijalo usnesení o zavedení ukrajinštiny jako vyučovacího jazyka na rusínských školách (28. června 1952), na kterých se do té doby učilo rusky, tj. v rusinizované ruštině a místním nářečí. Po přijetí tohoto usnesení se přestala používat i označení Rusín a rusínský, a začala se používat označení Ukrajinec a ukrajinský. V souladu s tím Rusínům do občanských průkazů vpisovali ukrajinskou národnost i v případech, že s tím nesouhlasili. Tímto direktivním zásahem do života rusínského obyvatelstva na východním Slovensku začal proces tzv. ukrajinizace Rusínů, která je měla přetvořit na uvědomělé Ukrajince. Ukrajinizace však neměla předpokládaný výsledek...“ tak studie začíná.

* Město Stará Lubovňa respektuje verdikt Nejvyššího soudu o segregaci, tvrzení o ní ale odmítá. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské republiky, podle **kterého jsou romské děti v základní škole v městské části Podsadek ve vzdělání segregované,** respektuje, ale neztotožňuje se s ním.

* **Muzeum moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích** má problémy s opravou. Sice je v plánu, ale **bude výrazně dražší,** než se předpokládalo. Jako velký malý zážrak rozhodl ředitel muzea rozhodnutí poslanců zastupitelstva Prešovského samosprávného kraje. Ti schválili finanční krytí výdajů v celkové výši 12,28 milionů eur na rekonstrukci tohoto jedinečného kulturního zařízení.

* V katedrále Povýšení svatého Kříže v Bratislavě se uskutečnila **slavnost uvedení vладыky Milana Lacha SJ do funkce pomocného biskupa bratislavské eparchie.**

* Počínaje 1. zářím 2023 **přechází Ukrajinská řeckokatolická církev na Ukrajině na nový styl nepohyblivých svátků** při zachování současné Velké noci. UGKC na Ukrajině tak přechází na nový kalendář. Podle rozhodnutí schůze synody biskupů se budou všechny nepohyblivé svátky na Ukrajině slavit nově. Především Vánoce – 25. prosince, Zjevení pána – 6. ledna, Zvěstování Panny Marie (25. března), Příkrov Přesvaté Bohorodičky – 1. října, Svatý Mikuláš – 6. prosince. Přechod na nový styl se uskuteční 1. září, protože tímto dnem začíná nový liturgický rok. Farnosti, které na takový krok ještě nejsou připraveny, budou mít možnost – s povolením svého biskupa – slavit pevné svátky ve starém stylu do září 2025.

* V katedrále svatého Jana Křtitele si duchovní a věřící řeckokatolické církve připomněli **15. výročí reorganizace této církve a její povýšení na metropolitní stupeň.** Na Slovensku tak tehdy vznikla Řeckokatolická metropole.

* Na Slovensku bude 763 menšinových obcí. Vláda schválila nový vykonávací předpis k menšinovému jazykovému zákonu. Nařízení vlády ve smyslu výsledků obyvatelstva v roce 2021 reaguje na novelizovaný zákon z roku 2011, který zavedl patnáctiprocentní hranici při aplikaci jazykových práv národnostních menšin. Nařízení obsahuje celkem 763 měst a obcí, ve kterých příslušníci pěti národnostních menšin (maďarské, německé, romské, rusínské a ukrajinské) tvoří víc než 15 procent obyvatelstva. Příloha nařízení se rozšiřuje konkrétně o 125 nových obcí. **Rusínských obcí přibýlo osmaosmdesát!**

* K této tematice se vrací i slovenský Denník N. Připomíná, že sčítání lidu v roce 2021 přineslo zásadní novinku: lidé se mohli přihlásit ke dvěma národnostem. **Počet těch, kteří si zvolili jako první rusínskou národnost oproti předcházejícímu sčítání klesl, ale těch, kteří si rusínskou národnost zvolili jako druhou, výrazně vzrostl.**

* Dodejme, že **Slovensko stále čeká na nový ucelený zákon o národnostních menšinách.** V roce 2020 se k němu zavázala vláda Igora Matoviče, a závazek v roce 2021 převzala vláda Eduarda Hegera. Návrh je sice vypracovaný, jeho projednávání se ale zaseklo.

„Bdít nad zachováním zákona“ Československá justiční správa na Podkarpatské Rusi – část V.

V předchozích dílech jsme popsali katastrofální nedostatek kádrů místního původu a spolehlivých osob obeznalých s uherskou právní tradicí. Situace přetrvávala na Podkarpatské Rusi v důsledku přijetí zásady převzetí původní legislativy, jak ji realizoval Aloisem Rašinem koncipovaný zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého, známého též jako „recepční norma“. Tento stav vedl k nutnosti povolání odborný personál z českých zemí. Samozřejmě, odchod z konsolidovaného a zavedeného systému s určitým sociálním a kulturním standardem do míst, která byla pro drtivou většinu české populace zcela neznámá, a navíc opředená zprávami o tamní neklidné bezpečnostní situaci, nečinil z Podkarpatské Rusi oblíbenou destinaci. Přispívaly k tomu i všechny praktické následky dlouhodobého zanedbávání jakéhokoliv rozvoje.

Již v roce 1919 začala maďarská propaganda šířit, že čeští úředníci odcházejí na Podkarpatskou Rus z trestu, popř. jsou tam překládány pouze odborně nekalitní a morálně deklasované kádry. Skutečností však je, že mnohé obory státní služby přikročily k povinné rotaci kádrů, což se týkalo např. četnictva a státní policie. Těžká hospodářská, sociální a kulturní situace na Podkarpatské Rusi vedla k tomu, že ne každý takto exponovaný úředník zvládl své úkoly a povinnosti, a pochopitelně i leckterý takto nasazený orgán cítil svoji službu jako trest svého druhu. Tyto pocity spolu s energickou a vytrvalou maďarskou propagandou vytvořily dodnes přežívající mýtus, že úředníci chodili na Podkarpatskou Rus za trest. Ve skutečnosti však byl personál po prvotním období přikázané rotace lákán na různé finanční výhody nehledě k tomu, že na Podkarpatské Rusi díky rotacím nějakou dobu působily i osoby, které se zařadily mezi výkvět svého oboru.

Zmíněný nedostatek soudců se řešil přidělováním soudců z historických zemí. Mezi nimi byl též Vladimír Mrazík (nar. 23. listopadu 1887), jehož kariéra úspěšně vyvrací rozšířenou legendu o Podkarpatské Rusi jako odkladišti neschopných, či místo k trestání nepohodlných sil. Mrazík nejprve od roku 1913 působil jako praktikant u pražského vrchního zemského soudu, v roce 1915 se stal tamním auskultantem, přičemž v letech 1915–1918 byl domobrancem, a v roce 1919 dosáhl pozice soudce u Okresního soudu v Hlinsku. Dnem 20. května 1920 jej přidělili službou na Podkarpatskou Rus a 15. června 1920 nastoupil službu na Okresním soude v Iršavě jako trestní samosoudce; k 1. březnu 1921 byl přeložen k nově vzniklé Soudní stolici v Chustu (dobově převažovalo pojmenování Hust) jako vyšetřující soudce, a ještě během března 1921 byl jmenován okresním soudcem pro svoji osobu a tuto

funkci vykonával v již zmíněném Chustu, kde setrval do 30. září 1922. V březnu 1922 jej předseda chustské sedrie hodnotil tak, že „osvědčil se po celou dobu působení svého u sedrie v Hustu jako výborný soudce, byl velice pilný, svědomitý, a proto byl vždy velmi dobře kvalifikován. Mohu jej i pro nové místo, o které se uchází, co nejdříve a nejlépe doporučit, ač jeho odchodu ze soudní služby litovati jest.“

Vladimír Mrazík se během svého exponování seznámil i s případem bandity Nikoly Šuhaje a nepřímo byl zachycen i v Olbrachtově románu, ke kterému měl však určitou výhradu: „Nevím, jak mohl dozorce zavést Eržiku k vyšetřujícímu soudci do krásného pokoje, když úřadovna vyšetřujícího soudce byla taková podlouhlá jitrnička, kde stály dva nemožné odřené stoly, tři prádla takové židle, rovněž taková skříň, bedna na dříví a něco jako pohovka, z níž lezlo seno a která se proto musila zakrývat rozestřenými novinami. Vůbec tam nebyla

Soudce Vladimír Mrazík na dokladovém snímku z roku 1922. Národní archiv, fond Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna, kart. 7661, sign. M3680/7, manipulační období 1941–1950.

slečna, sedící za strojkem, který tiskne, nýbrž seděl tam zapisovatel, kterému se o psacím stroji ani nesnilo.“

Na podzim 1922 se Mrazík stal místotajemníkem Nejvyššího správního soudu v Praze, kde následně vystoupal až na vrchního tajemníka a kde se v roce 1929 stal opět soudcem, přičemž rostl i v rámci této funkce. Ostatně vedle obligátní češtiny a němčiny se uvádělo, že ovládl ruštinu, ukrajinštinu a rusínská nářečí a později dokonce i další jazyky. V roce 1939 byl

jmenován ještě členem Národního soudu a po angažmá v roli generálního tajemníka Národního souručenství od 25. září 1939 do 17. května 1941, byl po návratu na Nejvyšší správní soud zatčen gestapem 27. září 1941 a odsouzen 19. června 1942 na 10 let káznice pro poslušání zahraničního rozhlasu. Po skončení války 22. května 1945 se přihlásil ke službě na Nejvyšší správní soud, avšak než ji nastoupil, řídil Krajský soud v Chebu, kde setrval do poloviny června 1945. Po určitém zkoumání, zda jeho činnost generálního tajemníka Národního souručenství nezavdala důvody k pochybnostem o státní a národnostní spolehlivosti, bylo konstatováno, že se nic závadného nepodařilo zjistit, tudíž mohl během léta 1945 opět nastoupit u Nejvyššího správního soudu. Odtud odešel na vlastní žádost z 26. února 1948 do trvalé výslužky k 31. březnu 1948.

Samozřejmě časově omezená rotace kádrů měla četné nedostatky; zejména šlo o to, že nově přichozí se musel nejprve aklimatizovat na nové podmínky a zapracovat do agendy, načež po určité době došlo k návratu do historických zemí a příchodu nové síly, která musela projít celým procesem znova. To vedlo k nestejnosti úřadování a rozhodovací praxe, jakož i kvalitativním výpadkům. Na druhou stranu různí soudci a členové soudního personálu prodloužili svůj pobyt na celou československou éru a srostli s Podkarpatskou Rusí. Naplnění všech systemizovaných míst však bylo otázkou dlouhodobého usilování a během první republiky se tohoto cíle nepodařilo dosáhnout a už vůbec ne dosáhnout stavu, kdy by většinu personálu tvořily osoby vzešlé přímo z Podkarpatské Rusi.

K naplnění nesoudcovských pozic byl na začátku dvacátých let využit zájem mnoha demobilizovaných vojáků (hlavně ruských legionářů) získat zaměstnání ve státní správě. Ti však museli splňovat určité požadavky v oblasti vzdělání. Zprvu se hledaly síly k několikaměsíčním stáží, aby se zapracovaly. Kurzy se však musely odbyvat v Bratislavě, neboť na východě republiky nebyly k dispozici náležitě jazykově vybavené osoby. Nábory však byly pouze málo úspěšné. Na počátku prosince 1921 v oblasti celé košické soudní tabule, která dozorovala východní Slovensko a Podkarpatskou Rus, bylo 16 legionářů kancelářskými úředníky, 12 kancelářskými pomocníky (kteří měli být po šesti měsících jmenováni oficianty), 13 služů a 15 dozorců vězňů. Ostatně péče o vězně patřila k dalším úkolům justiční správy, kterou bylo nutné přivést na vyžadovanou kvalitativní úroveň.

DAVID HUBENÝ

Hořký osud kontroverzního politika

Život Augustina Vološina vymezují data 7. 3. 1874–19. 7. 1945. Narodil se v obci Kelečin, která je dnes na Ukrajině, zemřel v Lefortovské věznici v Moskvě. Byl řeckokatolickým duchovním, pedagogem, publicistou i rusínským politikem ukrajinského směru. Studoval na reálném gymnáziu v Užhorodě, na teologickém lyceu tamtéž a na univerzitě v Budapešti. V roce 1897 byl vysvěcen na kněze. Na Vysoké pedagogické škole v Budapešti získal diplom profesora matematiky a fyziky.

Byl autorem mnoha učebních pomůcek a didaktických příruček. Několikrát byla vydána jeho Metodická gramatika uhro-ruského literárního jazyka. Byl také literárně činný, psal povídky a divadelní hry.

V roce 1915 byl uherskou vládou jmenován členem Ústřední komise řeckokatolické církve, jejímž úkolem byla definitivní maďarizace bohoslužby rusínské církve a školství. Proti tomuto záměru vlády rázně protestoval, i když názorově byl zastáncem uherského vlastenectví. Po rozpadu Rakouska-Uherska v listopadu 1918 stál u zrodu Uhro-ruské národní rady v Užhorodě, která vedla s maďarskou vládou jednání o autonomii. Neuspokojivý výsledek jednání obrátil Vološinou pozornost k Československu. Jeho definitivnímu odklonu od Budapešti napomohl i komunistický puč v Maďarsku. V březnu 1919 stanul v čele pročeskoslovenského Ruského klubu, aktivně prosazoval sjednocení všech rusínských rad, na jejichž základě došlo k vytvoření Centralnoj Ruskoj Narodnoj Rady (CRNR), schválení deklarace o připojení Podkarpatské Rusi k Československé republice (8. 5. 1919). Vološin byl zvolen členem vedení CRNR a stal se členem rusínské delegace, která měla za úkol požádat čs. vládu o připojení Podkarpatské Rusi k Československu.

V demokratickém systému první Československé republiky se v plné míře projevil Vološinova nadměrná citlivost. Slabého místa jeho charakteru využili ukrajinští emigranti, hlavně nacionální radikálové z Haliče, a udělali z něj místního ukrajinského vůdce, za jehož zády prováděli agitační činnost směřující k ukrajinizaci Rusínů. V květnu 1920 byla v Užhorodě založena ukrajinská kulturně vzdělávací společnost Prosvita, v jejímž vedení byl také Vološin.

Ve skutečnosti Prosvitu řídila úzká skupina haličských emigrantů Paňkevič, Pačovský, Birčák. Politicky se zprvu angažoval v Ruské (ukrajinské) rolnické straně, poté v jejím klerikálním křídle, které přejmenoval na Křesťansko-lidovou stranu. Ta v roce 1924 splýnula s Čs. stranou lidovou, jejímž poslancem ve sněmovně NS se stal ve volebním období 1925–29.

V době politické krize 1938 se stal vedoucí postavou autonomistického hnutí ukrajinské orientace na Podkarpatské Rusi. Dne 11. 10. 1938 byl v první autonomní vládě Podkarpatské Rusi A. Bródyho pověřen agendou zdravotnictví a sociální péče. Po zatčení A. Bródyho a obvinění ze spojení s Maďar-

skem byl Vološin na důrazné „doporučení“ Berlína jmenován 27. 10. 1938 předsedou druhé a později i třetí a čtvrté autonomní vlády Podkarpatské Rusi. Charge d'affaires německého vyslanectví v Praze A. Hencke, který tlumočil toto „doporučení“, zdůraznil, že názory Berlína jsou zřejmě bližší směru „ukrajinskému“ na Podkarpatské Rusi. Německé tajné služby zahájily dezinformační akci s tzv. ukrajinskou kartou. Úkolem této akce byla demonstrace zdánlivě východního směru expanze Německa a jejím cílem bylo oklamání západních mocností, vystrašení Polska a znepokojení Stalina. Německá propaganda zahájila halasnou propagandistickou kampaň o „budování ukrajinského Piemontu v Karpatech“ (tedy centra budoucího sjednocení ukrajinského státu podle italského vzoru).

A. Vološin se stal figurkou na šachovnici německých tajných služeb. Neústavním způsobem (vyhláškou autonomní vlády) změnil název kraje z Podkarpatské Rusi na Karpatskou Ukrajinu. Německým diplomatům vyložil záměry své vlády: transformovat státní systém Karpatské Ukrajiny autoritativním směrem a vládnout tvrdou rukou; rozpustit všechny strany; dále pozvat německé odborníky a poradce a za jejich pomoci vytvořit nový systém státního řízení; urychleně nahradit český a jiný ekonomický vliv v Karpatské Ukrajině německým. Na jeho příkaz byl v listopadu v okolí městečka Rachova zřízen koncentrační tábor Dumen, první na území Československa. Dal povolení k vytvoření polovojenské organizace Karpatská Sič po vzoru SS a SA pod patronátem Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN). V lednu 1939 stál v čele jednotné strany – Ukrajinské národní sjednocení (UNS) profašistického rázu. Tato strana získala ve volbách do autonomního sněmu (r. 1939) 92,5% hlasů, výsledek typický pro autoritativní režimy. Přesto ukrajinští nacionalisté považovali A. Vološinu za nespolehlivého, pročeskoslovensky naladěného, a byli rozhodnutí odstranit jeho vládu ozbrojenou cestou a nahradit ji vládou skutečně „velkoukrajinskou“.

A. Vološin nepodporoval velkoukrajinskou agitaci, a i přes svoji ukrajinskou orientaci byl člověkem středoevropské mentality. Jeho maximálním programem byla autonomie Karpatské Ukrajiny v Česko-slovenské republice. V noci ze 13. na 14. března 1939 tzv. generální štáb Karpatské Siče, sestavený vesměs z haličských nacionalistů, zahájil puč proti Vološinově vládě a čs. armádním

oddílům. Proti pučistům rázně zaútočili vojáci 45. čs. pluku pod velením ministra autonomní vlády generála L. Prchaly. V ranních hodinách 14. března bylo povstání potlačeno. Jeho skutečnými organizátory byly ovšem německé tajné služby, které potřebovaly „fakta“ o neudržitelné situaci v Československu. Osud Karpatské Ukrajiny a s ní i Vološinovy vlády byl zpečetěn.

Hitler vzkázal 13. března do Budapešti, že Maďarsko má při řešení osudu Karpatské Ukrajiny volné ruce. 14. března zahájily maďarské jednotky útok po celé délce demarkační linie. V poledne se Vološin dozvěděl o vyhlášení nezávislosti Slovenska. V telefonickém rozhovoru sdělil prezidentu E. Háchovi, že v této situaci je jedinou možností vyhlášení nezávislosti Karpatské Ukrajiny. Na závěr posledního rozhovoru s prezidentem poděkoval všem Čechům za 20 let spolupráce. Takové gesto neudělal žádný z vůdců národnostních menšin Československé republiky. Týž den ve 20 hodin vyhlásil nezávislost Karpatské Ukrajiny.

V noci na 15. března požádal vládu Německa a osobně A. Hitlera o přijetí protektorátu nad Karpatskou Ukrajinou. Avšak Hitler jeho žádosti odmítl vyhovět. Přesto dal Vološin v odpoledních hodinách 15. března svolat první a poslední zasedání sněmu Podkarpatské Rusi-Karpatské Ukrajiny. Sněm vyhlásil nezávislost Karpatské Ukrajiny, Vološina zvolil prezidentem, který jmenoval novou vládu v čele s J. Révayem (in absentia). V pozdních večerních hodinách důstojník maďarského generálního štábu doručil prezidentu ultimátum. Vološin svolal zasedání vlády, na kterém bylo rozhodnuto neklást odpor maďarské armádě, poslat delegaci do Budapešti, Bukurešti a Bratislavy s žádostí o připojení Karpatské Ukrajiny jako autonomního území k Maďarsku, Rumunsku nebo Slovensku. Členové vlády se měli sami rozhodnout, jak budou dál postupovat.

Vološin fakticky rozpustil vládu Karpatské Ukrajiny a odjel z Chustu. Těsně před půlnocí z 16. na 17. března přešel pod ochranou čs. jednotek rumunské hranice v Tačovu osobní automobil s poznávací značkou R-1, odvázející do exilu několikahodinového prezidenta Karpatské Ukrajiny Msgre. Augustina Vološina. V letech 1939–45 žil v Praze, kde přednášel jako profesor pedagogiky a psychologie na Ukrajinské svobodně univerzitě (1944–45 její poslední rektor), financované ze zdrojů pražského gestapa.

Za války se distancoval od politické megalomanie ukrajinských nacionalistů, jeho cílem bylo osvobození Karpatské Ukrajiny a její začlenění do obnoveného Československa jako autonomního kraje. Před příchodem Rudé armády byla Ukrajinská svobodná univerzita evakuována do Mnichova, avšak její rektor Vološin zůstal v Praze v naivním přesvědčení, že Sověti o něj nebudou mít zájem, jelikož se nikdy nezajímá o problémy SSSR. Byl to osudový omyl exprezidenta a rektora USU.

Pokračování na straně 14

Vězeň gulagu a válečný hrdina

Začátkem ledna 2023 zemřel VASIL TIMKOVIČ, jeden z posledních dosud žijících rusínských veteránů druhé světové války. Chybělo mu jen pár měsíců do stovky... Narodil se 21. března 1923 ve vesnici Skotar-ske na Podkarpatské Rusi jako nejmladší ze čtyř dětí v rodině lesního správce. Studoval na gymnáziu v Mukačevě. Po německé okupaci Československa, kdy republika přišla také o Podkarpatskou Rus, se Vasil spolu se dvěma spolužáky z gymnázia rozhodl pro útek za hranice. Chlapci věřili, že je slovanští bratři přijmou přátelsky a dovolí jim bojovat za osvobození své vlasti. Sovětský svaz ale patnáctiletému Vasilovi otevřel bránu gulagu. Chlapce chytili hned za hranicí a dopravili do polského města Skole. Následně je přesunuli do věznic v Charkově, kde byli odsouzeni na tři roky za nelegální přechod

hranice. Vasil si je odpracoval v táboře Pečorlag (Pečorský nápravně pracovní tábor), kde stavěl železniční trať Vorkuta - Moskva. Po skončení trestu dostal nabídku odjet do Buzuluk, kde se formovala československá vojenská jednotka. V Buzuluk prodělal základní výcvik, účastnil se osvobozování Kyjeva a přes Duklu přešel na Slovensko. Tam ho zastihl konec války.

Jako občan předválečné Československé republiky viděl hlavní město Prahu poprvé v květnu 1945 při slavnostní vojenské přehlídce. Na Podkarpatskou Rus, která se po válce stala součástí Sovětského svazu, se natrvalo už nikdy nevrátil. Rodina ve Skotarském na něm neměla žádné zprávy, a tak ho nechala vyhledat Červeným křížem. Vasil Timkovič se po tomto kontaktu do Skotarského vydal. Bohužel už nezastihl svého

otce, kterého dva dny před jeho příjezdem odvedla NKVD. Bratr i tři sestry zůstali na Podkarpatské Rusi, Vasil se vrátil do Československa. Dostudoval střední školu a dostal nabídku, aby zůstal v armádě. V československé armádě sloužil celý život. Jako válečný veterán stál u zrodu místní jednoty Československé obce legionářské v Ústí nad Orlicí a dlouhá léta byl jejím předsedou.

Text i foto: Paměť národa

Máme k sobě blízko

Dokončení ze strany 4

Podílel se na našich projektech, které jsme na území Podkarpatska pořádali, stal se jejich aktivním spoluorganizátorem i zásobárnou podnětů. Přiznávám, že jsme někdy jeho ochoty tak trochu i zneužívali, cíleně za ním posílali publicisty, historiky, studenty či kulturní činitele, o nichž jsme věděli, že hodlají v regionu cosi smysluplného uskutečnit. Stále častěji se na Ivana obraceli i další: zájedy, skupiny turistů i jednotlivci

Náš vlastenec v Užhorodě

Za čtvrtstoletí vykonal Klub TGM spoustu hodnotné kulturní a společenské práce. Však také v místě působení i v České republice si jejich práce váží. Je právem oceňován na úrovni ústředí i v českých krajích (třeba vedením Kraje Vysočina). Je to prostě „náš vlastenec v Užhorodě“ – jak o něm trefně napsal publicista Karel Tejkal.

Na řadě aktivit se podílel naše Společnost či české Masarykovo demokratické hnutí. V našem časopise průběžně informujeme o akcích, knížkách, slavnostech i každodenní činnosti. V Českém rozhlasu zazněly rozhovory s Ivanem Latkem, na besedách se setkává s našimi členy. Budeme tak jistě činit i nadále, zvláště po pauze, kterou způsobily dvě pohromy těsně za sebou - pandemie a ruská agrese proti Ukrajině. Už v dubnu uvítáme Ivana opět v Praze.

Ve spolupráci s dalšími institucemi vydal Klub TGM množství reedic českých a slovenských publikací, které po prvé vyšly za první republiky, v době, kdy Československo a Podkarpatská Rus patřily k sobě ve společném státě. Ivan objevil, doslova „vykutil“ ze zaprášených beden zapomnění mnohé hodnotné svazky, které bylo určitě užitečné znovu vydat a připomněl je současným čtenářům. Však také za to stojí - kvůli myšlenkám (například úvahy prezidenta Masaryka nebo podnikatele Bati), faktům (třeba národopisné či ekonomické studie), nebo prostě kvůli tomu, že jsou půvabné. U těchto knížek

má reprint svou nespornou funkci, stejně jako soubory dobových pohlednic z měst i regionů Podkarpatska. Klub TGM vydává také další publikace, tradicí se staly každoroční české i slovenské kalendáře.

Tady působil...

Ivan a jeho spolupracovníci byli zásadními spoluvůdci projektu busty T. G. Masaryka na Malém Galagu v Užhorodě. Mimočodem, nedaleko těchto míst je most přes řeku Už, který se za první republiky jmenoval Masarykův. Jméno československého prezidenta opět nese - také zásluhou Klubu TGM.

Po celém území současného Zakarpatska jsou rozesety tabule na památku působení pobytu významných Čechů a Slováků. Obyvatelé si váží připomínky těchto osobností a pokaždé se účastní slavnostního odhalení. Například soudece okresního soudu v Mižgorje mi nedávno s nadšením vyprávěl, že budovu, ve které úřaduje, „postavili za první republiky Češi“, a neopomněl dodat, že v ní působil jako notář český spisovatel Jaromír Tomeček. „Máme ho tady na portrétu,“ ukázal pyšně na plaketu na vnější zdi domu...

Desítky knih, vzpomínkové a družební akce, slavnostní odhalení pamětních tabulí, četné kulturní a společenské programy, koncerty, rozvíjení plodných kontaktů s regiony v Čechách, na Moravě a na Slovensku, v posledních měsících také pomoc uprchlíkům z jihu a východu Ukrajiny, kde zuří válka, finanční sbírky pro bojující ukrajinskou armádu atd., atd. - to vše a mnohé jiné má na svém kontě Klub TGM.

Co mi zůstává v paměti

Nelze tu vyčísřit všechny projekty, ba ani menší část z nich, jež oživují historickou paměť obyvatel Zakarpatí a obohacují jejich kulturní a společenský život. Připomenu tedy jen některé, které osobně považuji zvláště cenné. Z četných publikací to pro mě je určitě obsažný sborník Podkarpatská Rus 1919 - 1936. Jednak pro cenné a dodnes využívané údaje (v Česku z nich stále čerpají historici i studenti); jednak pro pečlivou re-

Ivan Latko (vpravo) a Erik Lukas u Masarykovy busty v Užhorodě

dakci sestavitele - básníka Jaroslava Zatloukala. (A taky proto, že obsahuje stať o podkarpatském školství, kterou napsal můj tatínek.) S chutí listuji v reprintech bedekrů věnovaných Podkarpatské Rusi, ať je to Kroupův či Uhrův průvodce. Jsou poctivě zpracované, důkladné a navíc půvabné. I v novém vydání zavoní starými dobrými časy. Podobné je to i s publikacemi věnovanými Užhorodu, Mukačevu či Chustu. Historickou paměť oživují rovněž reedice textů významných osobností, týkající se Podkarpatské Rusi; z autorů připomenu aspoň T. G. Masaryka, Kamila Kroftu nebo Jana Baťu.

Z dalších aktivit si vedle „zeměpisu“ pamětních tabulí nejvíc vážím Masarykovy busty v Užhorodě. Když se v roce 2002 odhalovala, byla to tenkrát velká sláva. Z Prahy přijeli politici i umělci, na náměstíčku se shromáždil početný zástup Užhorodanů, řečnilo se, zpívalo, vzpomínalo. Prostor u busty se stal v průběhu let místem setkávání při slavnostních příležitostech, při oslavách jubileí, nebo i „jen tak“. Je to vlídný, příjemný kout Užhorodu.

I v těchto těžkých letech, kdy nepříznivé válečné okolnosti ztížily osobní kontakty, stejně naléhavě pociťujeme, že máme mnoho společného. Řečeno se spisovatelem Kiplingem: „Jsme jedné krve ty i já.“

AGÁTA PILÁTOVÁ

Nečekejte, raději udělejte každý den jeden krok pro důstojný život

Nedávno jsem četla článek na internetu tematicky věnovaný válečným uprchlíkům – lidem, kteří odešli z Ukrajiny po zahájení ruské agrese. Vyprávěli, jak se jim ze dne na den změnil život. Část rodiny mají na Ukrajině, část je v České republice. Už je to rok, co zůstali bez domova.

Žijí v cizí zemi, bez pomoci se neobejdou. Mají dokumenty povolující jim v Česku dočasný pobyt. Majetek? Kufr s oblečením, osobní doklady, pas, rodný list, oddací list, rodné listy a cestovní doklady dětí. Možná někteří z nich i dokumenty o vzdělání, o škole, kterou vystudovali na Ukrajině.

Jedním z hlavních problémů při integraci, začlenění do běžného českého života je jazyková bariéra. Také však znalost českého sociálního systému a legislativy. S mnoha informacemi, které uprchlík dostává, si bez pomoci druhých neví rady. Kvůli jazykové bariéře se informace špatně přijímají, uprchlíky brzdí nedostatek znalostí, nemají zkušenosti ze zdejšího života. Uprchlíci v zmíněném článku hovořili o nejisté budoucnosti. Nevědí, zda se vrátí do své země, nebo zda zůstanou natrvalo v České republice. Další článek pojednával o uprchlících lékařích. Nemohou však v Česku vykonávat své profese, protože nemají uznanou kvalifikaci.

Mám osobní zkušenost i s dalšími občany z Ukrajiny, nejen s uprchlíky, ale s lidmi s ukrajinským státním občanstvím, žijícími na našem území s povolením k trvalému pobytu. Ptala jsem se jich, proč mnoho let žijí na území České republiky pouze s povolením trvalého pobytu. „Neumíme dobře český jazyk, neznáme českou legislativu. Nezvládneme zkoušky potřebné k získání českého státního občanství, ani realie“, odpovídají. „To je důvod, proč nežádáme o státní občanství České republiky.“

Přemýšlela jsem o tom, co říkají, přemýšlela jsem i o článcích na internetu. A došla jsem k jistým názorům, podepřeným i vlastními zkušenostmi. Získala jsem je v rozmezí více než tří let, kdy jsem pomáhala integrovat cizinku, mladou ženu z Ukrajiny a její dvě nezletilé děti do života v České republice. Přišla k nám za účelem sňatku. Šlo tu nejen o integraci, ale i o sloučení rodiny, protože děti z prvního manželství bylo třeba dostat z Ukrajiny do Česka. Všichni měli státní občanství Ukrajiny...

Zamyslela jsem se: **Pokud cizinec vstoupí do České republiky**, buď přichází s myšlenkou života v České republice v režimu „dočasně“, nebo se záměrem tu zůstat. Je mnoho těch, kterým jde o ekonomický pobyt, o to, aby našli slušně placené zaměstnání, a žijí tu s vědomím, že zůstanou jen dočasně. Mnozí z nich tu pobývají ilegálně. A hledají v cizí zemi takové vazby, které dočasně poskytnou práci, vydělávají načerno. Vlastně podporují ilegální činnost. Nikdy se nedostanou k velkým penězům, ale zato dají

vydělat pochybným lidem, agenturám, žijí bez sociálních jistot. Bez vytváření historie života v nové zemi. A přitom právě historie otvírá další možnosti důstojného, samostatného života! Pak je tu ovšem také jiná možnost: integrovat se do českého života, vytvářet si lepší budoucnost, život se sociálními jistotami, život, který bude časem na stejné úrovni, jako ostatních občanů České republiky. Prostě – je tu možnost snažit se za pár let dosáhnout takové (jazykové, vědomostní, odborné atd.) úrovně, aby se cizinec připravil a splnil podmínky pro udělení státního občanství České republiky.

V životě není nic hned, velké cíle se skládají z malých cílů, z jednotlivých kroků, jež nám nakonec pomohou dosáhnout velkého cíle, který jsme si stanovili.

Myslím si, že k integraci v cizí zemi je důležité – a teď se obracím i na válečné uprchlíky – zjistit si informace, naučit se oprostít od příčin, které způsobily, že jsem se ocitla v cizí zemi s jedním kufrem oblečení a že v první chvíli nevím, co dál. Trápit se teď otázkou, kde budu po válce, je zbytečné, tím jen zastíním jiné, daleko důležitější a potřebnější otázky. V této chvíli je přeče třeba začít řešit svou životní situaci.

Jde o to, naučit se žít samostatně, bez cizí pomoci. Tu ostatně máme vždy blízko. Pokud ji potřebujeme, kdykoliv lze o pomoc požádat. Je možné obracet se na organizace, které se touto problematikou zabývají, nebo na ochotné lidi kolem.

Je toho mnoho, co je potřeba zvládnout, aby se cizinci podařilo plně se ukotvit v českém prostředí, do života v České republice.

V první řadě jde o přístup k informacím a o sestavení plánu, jak postupovat podle těchto získaných informací. Je potřeba myslet s delší perspektivou, plánovat na rok dopředu. Umět také pružně měnit plány, sestavovat nové podle měnící se situace. Na nic nečeekat, vědět předem, co je reálné, co budu moci pro sebe udělat teď, co v budoucnu. Hlavně složím zkoušku z českého jazyka, certifikovanou B2, C1, nebo budu usilovat o to, aby mi v Česku uznali vzdělání dosažené jinde (na Ukrajině), a pak si můžu hledat lépe placenou práci ve svém oboru.

Nevím, jak dlouho bude trvat válka, ale tady, v cizí zemi jsem v bezpečí. Proto se budu integrovat, a to bez časové prodlevy. Nevím, zda po skončení války budu mít kam se vrátit, zda můj domov ještě na Ukrajině bude. Musím tedy počítat se vším.

Co pro to musím udělat? Mám povolení k pobytu, mohu zde pracovat. Začnu tedy pracovat co nejdříve, na smlouvu, abych odváděl/a zdravotní a sociální pojištění a platil/a daň. To všechno přispěje k mému ekonomickému zakotvení v cizí zemi.

Ještě neumím jazyk, každý den se mu proto intenzivně věnuji. Začínám se připravovat na složení zkoušek pro cizince. Certifikované zkoušky jsou důležité pro budoucnost,

pomohou mi najít lépe placené zaměstnání, nabídnout lepší kvalifikaci na trhu práce.

Ve své rodné zemi jsem kvalifikaci měla, byla jsem odborník. Zařídím si, aby mi bylo uznáno zahraniční vzdělání, aby byl můj diplom nostrifikován. Zároveň budu vědět, že nostrifikace nezaručí všechno, ještě neznamená kvalifikaci k výkonu zaměstnání. Budu k tomu ještě leccos potřebovat, záleží to na novém pracovišti, ale i na mně.

Mám děti? Určitě je pošlu do českých školek a škol. V kolektivu dětí se dříve a snadněji začlení do českého prostředí.

Dny běží, ale naplnění těchto několika uvedených bodů – prvních cílů – mě integruje do českého života, dává mi možnost důstojně žít v cizí zemi. Alespoň částečně mě také osvobodí od palčivých otázek a sníží stres a nejistotu. Mám se po válce vrátit zpátky domů? Budu se mít kam vrátit? Kdy se budu moc vrátit? Přijal/a jsem pomoc, integroval/a se tu, začal/a se učit žít v novém prostředí. Postupem času jsem začal/a být soběstačná/ý, nejsem už závislá/ý jen na pomocí druhých, zvládám svoji životní situaci v novém prostředí. Tvořím si vlastní historii pobytu v cizí zemi. Je to dobré pro případ, že se po skončení války nebudu mít kam vrátit, protože můj domov už neexistuje. Nebo se taky může stát, že mé děti (nebo i my) natolik zdomácní v českém prostředí, že se rozhodneme zůstat v České republice aspoň do doby, než dostudují. A pokud se po válce vrátíme domů, nic se neděje, pobyt v zahraničí byl pro nás nakonec určitě přínosný. Naučili jsme se další jazyk. Přečkali jsme v bezpečí velmi bolestivou životní situaci, dostali dlouhodobou pomoc.

Závěrem: je třeba se nezastavit, pokusit se žít přítomnosti a do budoucna si vytvářet základy pro důstojný život. Ať už tady, pokud tu uprchlická rodina zůstane, nebo se vrátí po válce domů.

Pracujte na svém začlenění do české společnosti a na své soběstačnosti každý den! Využívejte pomoc a podporu, ale uvědomte si, že bez vašeho osobního rozvoje, vaší práce, sebereflexe, pokud jde o osobní situaci, nelze v cizí zemi důstojně žít. Nebuďte uprchlíkem, buďte tu plnohodnotným občanem.

Přeji všem brzký konec války, co nejméně válečných obětí, co nejrychlejší zahojení vzpomínek na těžké zážitky z války, pokud možno brzký návrat domů, nebo dobrý nový život v naší zemi. Nemyslete na minulost, řešte, co můžete udělat pro sebe a své blízké teď, v přítomnosti a pro lepší budoucnost.

JINDRA NAVRÁTILOVÁ

(Podnětem k článku, jímž se autorka obrací především k našim novými spoluobčanům – uprchlíkům z válečné Ukrajiny, byla její vlastní zkušenost s reálným příběhem. Po tři roky pomáhala rodině z Ukrajiny. Dopadlo to dobře – mladé ženě i dětem se podařilo získat trvalý pobyt a občanství ČR.)

Александр Духнович

Сто років Общества імени Александра Духновича

Тот рік в місяці апріль припомянемо собі 220 років од народжіння нашого найвекшого будителя, грекокатолицького священника, отця Александра Духновича. Но нелем тот округла річниця припала на тот рік.

О 120 років пізніше, уж в часі Першой Чехословацькой республіки, русиньскы патриоты вирішили основати культурно-просвітню організацію, котра буде нести мено нашого будителя. В марці припомянемо собі точно сто років, як основане было Общество імени Александра Духновича, котре пережыло різны етапы, од років успішної роботи аж по примушене перерваня своєю роботи, жебы по пятьдесятых роках могло знова обновити свою діяльність.

Основаня общества

Общество імени Александра Духновича, або як оригінална назва звучала *Русское культурно-просветительное общество имени Александра Духновича* было основане 23-го марца 1923-го року в Мукачові на зборах 163-ох культурных активістів Підкарпатської Руси.

Посеред учасників той події був учасный губернатор Підкарпатської Руси Антоній Бесид, мукачовський грекокатолицький єпископ Петро Гебей, але і далшы визначны особы той doby як Євменій Сабов, Йосиф Каминський, Константин Невизький, Николай Бескид ці Юлій Гаджега.

Хочь общество основало ся в Мукачові, центром організації стала столиця Підкарпатської Руси – Ужгород. Першов головов, в роках 1923 аж 1934 був выбатый Євменій Сабов, реално організацію вів Штефан Фенцик. Так само общество одкрыло свою філію і в Пряшові, а на Пряшівщині пододбно як на Підкарпатській Руси в меджівоинів періоді, або ліпше повіджено почас Першой республіки, успішно проводило свою роботу.

Меджі членами были русинофілы, але і русофілы. Друга споминана орьєнтація была головно реакційов на активну роботу українських політичных емігрантів на Підкарпатській Руси, котры три roky скорше основали общество *Просвіта*, видавали много книжок, заняли высокы посады в школстві. То вшытко выкликало страх меджі русиньсков інтелігенційов з українізації і страты властной русиньской ідентиты.

Интересным фактом є, же єдним з кроків Общества Духновича проти українізації в тім часі было і прията за свій символ всеславяньской триколоры, флагу з червенов, білов і синьов смугов. Ку тому флагу вернув ся пак у 2007-ім році і Світовый конгрес Русинів, котрый тот флаг схвалив як народный флаг Русинів.

Стало ся так на пропозицію Михайла Алмашія, визначной особыни Русинів по 1989-ім році з Підкарпатя, котрый у 1991-ім році і обновлював Общество Духновича на Підкарпатю. Алмашій пропонував флаг лем з триколоров, но конгрес вирішыв дати на флаг і ерб, котрый був земским ербом Підкарпатської Руси за часів Чехословакії, і котрый меджі людьми став природным ербом Русинів.

Робота Общества Духновича

Общество імени Александра Духновича было в меджівоинів періоді дуже віталнов організаціїов, о чім окрім іншого свідчить і то, же было поділено на дванадцять секцій і то організачно-просвітительську, народно-літературну, видавательську, театралну, музичну, хорову, шпортову, скавтську, народного центра, народного архіву, женьску і санітарно-гігієнічну.

Общество шторік робило Дні русиньской культуры, фестивал, який став обшій святом серед Русинів Чехословакії і в рамках котрого у 1933-ім році в Пряшові був одкрытый і Памятник Александра Духновича.

Організація одкрыла много памятників, буст присвяченых русиньським народным діятелям в дакілько містах і селах на Підкарпатю, але і на Пряшівщині. Визначным было і збудованя Русиньского народного дому в Ужгороді у 1932-ім році, де діяло веджіння общества.

Не мож выхабити, же видавательска секція выдавала два журналы – *Карпатскій край* і *Карпатскій свѣтъ*, издавав ся *Русскій народный календарь*, а з видавательства Общества Духновича вышло і 115 брожур із серії *Издание*.

То, што найвече потрібне было, то дістати нашу русиньську культуру, освіту меджі наших людей, котры переважно жили на селах. Общество барз добрі усвідомльовало собі тоту справу, і так было активным при основаню читалень, котры в меджівоинів періоді служили як культурны центры в селах і містах. В роках 1937 аж 1938 общество мало коло 300 читалень.

Общество на кінцю 1930-ых років слабло, што было запричинено смертьов Євменія Сабова. Штефан Фенцик втогды перетворив общество на свій інструмент, і того мало негативный вплив на фунгіваня організації, што собі выжадало свою дань, кедь наприклад у 1938-ім році на День русиньской культуры до Мукачова пришло лем 190 учасників.

Волошина і „другы Мадяры“

По Мніховській зрадї із септембра 1938-го року пришли складны часы про Чехословакію і про Підкарпатську Русь. У новембрї Августин Волошин як премьер Підкарпатської Руси заказав фунгіваня будьякых народностных організації і народных рад, включно русиньських. Вынятком была лем Німецька народна рада.

Авторітативный режим Волошина був пронімецько і українофільско заміряный, і ціле то вело до того, же 14-го марца вечур выголосив Волошин назалежность „Карпатської України“. Тьрваня Волошиновой державы было курте, бо територію пак такой заняли Мадяры.

В рамках „другых Мадяров“, значить в часі, коли Підкарпатя было анектоване Мадярском під веджіньом Гортія, Общество Духновича офіціално не існовало, но жыло дале в сердцах русиньських патриотів і русиньской молодежи.

В роках 1940 аж 1944 хочь не дуже активно, но епізодно фунгівали на селах читальні імени Александра Духновича, робили ся театралны пєсы, зробило ся і пару епізодных книжних выдань, меджі котрыма був і літературный аламан.

В Народнім домі імени Александра Духновича в Ужгороді в роках 1940 аж 1944 была редакция газеты *Карпаторусскій голось*. Хочь общества офіціално не было, но тот період не був про русиньскій народный жылот найтіршым, припомянемо, же втогды фунгівало і Підкарпатське общество наук, Русины втогды не были переследованы, і могли розвивати свою культуру і язык.

Совітскы часы і обновліня общества

Дефінітивный кінець про общество, але і про русиньскій народ пришов аж по ослободжіню Червеной арміїов, котра єдночасно анектовала Підкарпатську Русь і Русинів Москва вычеркла з мапы народів світа. Общество вже по войні не могло обновити свое фунгіваня і так перерва в його діяльности властно тьрвала аж понад 50 років.

У 1991-ім році Русины на Підкарпатю вирішили обновити Общество імени Александра Духновича. Як сьме вже споминали, Михайл Алмашій належав меджі тьх, котры обновили тото общество. Пізніше став і його головов. У 2016-ім році выдав і велику монографію о історії той організації під назвов *История Общества им. А. Духновича в датах, фактах и иллюстрациях*.

Паралелно з тьм было обновлене Общество Духновича і в Пряшові. На тім мав заслугу дальшій визначный русиньскій активіста по 1989-ім році, Гавриіл Бескид, котрый вмер в осени минувшого року.

Обидві „части“ общества проводили за roky свого нового існованя много научны конференції, выдавали публікації, были знова єдныма із ствопів нового русиньского возроджіня. Покля работа общества в Пряшові зачала стагновати ведно з тьм, як зачав мати здравотны проблемы Гавриіл Бескид, на Підкарпатю общество активно діє дондєсь.

Головов підкарпатського общества днєсь є Юрий Продан а меджі іншым Общество імени Александра Духновича є ведно із Русиньським культурологічным клубом в остатніх роках выдавателюм Алманаха днешньої русиньскій литературы, де каждый рік мож найти новы творы старшых, але і цалком молодых русиньських авторів з Підкарпатя.

В тьх днях общество приготовлює ся на святкованя свого юбілея, але і юбілея нашого найвекшого будителя.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Dobříkovský kostelík

Byl jsem nedávno na slávistické přednášce v obci Dobříkov, rodišti Václava Klofáče, slávistického matadora a někdejšího ministra ve vládě první republiky. Tam jsem objevil nádherný kostelík dovezený v r. 1930 z obce Cholmovec do Dobříkova za Klofáčovy peníze. Je to nádhera! Původní ikony, výzdoba – pouze střecha je nová. Rád bych udělal materiál pro naše noviny. Setkal jsem se tam s erudovanou průvodkyní paní Schejbalovou, ví toho o Podkarpatské Rusi daleko víc než třeba já.

Vladimír Zápotocký

(O kostelíku v Dobříkově jsme před lety psali, je jedním z těch, které byly převezeny z Podkarpatské Rusi do předválečného Československa; budeme určitě rádi, když se toto téma znovu objeví v našem časopise, třeba jako rozhovor se zasvěcenou znalkyní průvodkyní paní Schejbalovou. Určitě to uvítáme. Všem kostelíkům dovezeným z Podkarpatska do Československa se věnoval i cyklus Českého rozhlasu stanice Vltava, který je možné najít na internetové adrese [https://vltava.rozhlas.cz/drevene-kostely-z-podkarpatske-rusi-prikлады-dumyslny-architektury-nasich-predku-8410697](https://vltava.rozhlas.cz/drevene-kostely-z-podkarpatske-rusi-prikklady-dumyslny-architektury-nasich-predku-8410697))

Víte něco o Peteru Bercíkovi z Huty?

Hledám informace o svých příbuzných - Peteru Bercíkovi (nar. v roce 1932), který žil v obci Huta na Podkarpatské Rusi, případně o jeho rodině. Nevíte něco o lidech tohoto jména?

Ján Kuchta

Vzpomínka na bratra

Můj bratr Volodymyr z Chustu odešel na věčnost. Měl jsem ho moc rád. Nikdy nezapomenu na naše první setkání v Kyjevě, kdy po koncertě, který jsem tam měl, coby poslední gratulant ke mně přistoupil s rúží v ruce a slzou v oku se slovy: „Stopka já tvoj brat Voloda“. Nezapomenu ani na to, jak v tu chvíli přijely kamery a komentátorka radostně řikala: „Vidíte první setkání dvou bratrů, které

Štěpán Rak s bratrem Volodymyrem Slivkou

rozdělila druhá světová válka. Jste v pořadí Ždi meňa a sledují nás milióny lidí!“ Vím, že bratrovi nikdy nešlo o ty milióny lidí. Poznal jsem ho jako skromného, čestného člověka. Naši matku Vasilinu jsem nikdy nepoznal, ale její obraz byl v jeho duši, což jsem jasně cítil a cítím i po jeho odchodu...

Měl jsem Tě rád, Volodo, a budeš stále hluboko v mém srdci. Soucítím s celou Tvou rodinou, které touto formou vyjadřuji svou nejhlubší soustrast. Čest Tvé památce.

Štěpán Rak

Gratuluji, že sa zastávate Rusínov

Vážená redakcia! S veľkym záujmom som listoval vo vašom periodiku Podkarpatská Rus. Gratulujiem, že sa zastávate Rusínov a Rusinska! Zaslúžia si samostatnosť. Ak môže byť v Európe Kosovo lebo Slovensko... Tiež sa čudujem, že Maďarsko síce podporuje celistvosť Ukrajiny, ale neposiela jej zbrane.

S priateľom ing. Jánom Bickom som bol neraz u vás v Prahe na zjazde Spoločnosti priateľov, stretol som sa aj s panom profesorom Magocsim, keď bol v Európe, aj s ďalšími Rusínmi.

Želám vašemu spolku veľa úspechov!

Tihamer Zilizi, Bratislava

Hledám informace o vorařích

Uvažuji o členství ve Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, už několik let pravidelně odebíráám časopis a zajímám se o život na Podkarpatsku. Můj otec se tam narodil, mám tam řadu příbuzných, se kterými jsem v kontaktu a vzájemně se navštěvujeme. Mým konkrétním zájmem je plavení dřeva a voroplavba, která se kdysi hojně realizovala právě na karpatských řekách. Jako člen společnosti Mezinárodní asociace plavců a vorařů (zapsaná v UNESCO) bych se rád více dozvěděl právě

tovu. Stařec neunesl brutální výsledky. 10. července byl na doporučení lékaře převezen do vězeňské nemocnice v Butyrkách, kde ale už 19. července 1945 zemřel na zástavu srdce.

V nezávislé Ukrajině nacionalisté vytvořili kolem jména Vološina legendu o vůdci ukrajinského národního hnutí a geniálním státníkovi 20. století. Ve skutečnosti byl Vo-

o této činnosti na Podkarpátí, popř. navázal nějakou spolupráci se zájmovými spolky, pokud tam existují. Prosim tedy o možnost získat nějaké bližší informace popř. kontakty. Budu rád.

Jiří Borovka

(Téma vorařů na Podkarpatsku je jistě velice zajímavé, však se také stalo inspirací pro jednoho autora věnujícímu se tomuto regionu, i tématem výtvarných umělců. Například i pro slavného rusínského malíře Josefa Bokšaye. Prosim čtenáře, kteří se tématem plavení dřeva na Podkarpatsku zabývají, nebo o něm mají informace či poznatky, aby se nám ozvali, rádi je propojíme s autorem dopisu. Red.)

Vzkaz z Humenného

Jsem sedmašedesátiletý důchodce, učil jsem 42 let na Gymnázium generála Svobody v Humenném, kde žiju, přes dvacet let jsem tu byl ředitelem školy. Posílám vám finanční příspěvek na vydávání vašeho časopisu, můžete to brát i jako členský příspěvek, jestli to považujete za vhodné.

Chci reagovat na dopis ve vašem listě v č. 4/2022 Rusínům pry bylo za Maďarů lépe. Ne se vším z jeho obsahu mohu souhlasit.

Napišu vám své zkušenosti z Humenného, z města, které je 50 km vzdáleno od přechodu Ubla - Velký Bereznyj. Přes tento přechod přecházejí lidé z Ukrajiny do Humenného. Počty těch, kteří přejdou za den přes hranici lze odhadnout pouze velmi nepřesně, protože mnoho lidí přechází jen kvůli nákupu, na výběr eur z bankomatů, či kvůli prodeji zboží. Z některých bankomatů bývají vybrána všechna eura. Lidé někdy mají i několik karet.

Místní jsou už jsou na tyto návštěvníky alergičtí, přitom jejich počet je z celkového počtu Ukrajinců, kteří přecházejí hranici, zanedbatelný. Ale zdejší lidé tak neuvažují.

Další fakt je, že někteří Ukrajinci nám místním nabízejí ke koupi potraviny, které – což je zvláštní – podle obalů jsou ze Slovenska nebo z Česka. Pocházejí možná z humanitárních sbírek, které se na Ukrajinu posílají...

Ivan Pajtaš, Humenné

(Děkujeme panu Pajtašovi za dopis se zajímavými postřehy i za velkorysý finanční příspěvek naší Společnosti. Zároveň se omlouváme, že otiskujeme jeho dopis (přesněji – vybrali jsme jen část) v českém jazyce. Je to proto, že nám jej poslal poštou, nemůžeme jej tedy – jako to obvykle s emailovou poštou děláme – překopírovat, a při přepisu jsme nechťeli ve slovenštině riskovat chyby. Red.)

lošin v tzv. ukrajinském hnutí na Podkarpatsku v době první a druhé ČSR pouze nastrčenou figurkou ukrajinských radikálů z Haliče a nacistů, státníkem byl slabým, opovrhovali jím i samotní ukrajínští nacionalisté. Augustin Vološin proto může být hodnocen pozitivně pouze jako duchovní a pedagog.

IVAN POP

Zdroj: e-rusynFORUM

Hořký osud kontroverzního politika

Dokončení ze strany 10

Hned po osvobození Prahy byl Vološin několikrát kontaktován agenty sovětské kontrarozvědky SMERŠ. Definitivně byl zatčen 15. května 1945, odvezen do Moskvy a umístěn v nechvalně známé věznicí NKVD v Lefor-